

เล่าเรื่องไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส Tribhum (the National Library of Paris Version) : A Study

รินฤทัย สัจจพันธุ์*
Ruenruthai Sujjapun

บทคัดย่อ

ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส เป็นเอกสารพบใหม่ที่กรมศิลปากรจัดพิมพ์เผยแพร่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๔ ไตรภูมิสำนวนนี้มีเนื้อความต่างจากไตรภูมิภคกั พระราชนิพนธ์ของพระมหาดรรมราชาลิไทยหลายประการ ที่สำคัญคือ ไม่ได้แสดงเรื่องไตรภูมิ คือ กามภูมิ รูปภูมิ อรูปภูมิ ไม่ได้แสดงเรื่องบุญบารมีของพระจักรพรรดิราช และไม่ได้เน้นเรื่องนิพพานอันเป็นหัวใจของไตรภูมิภคกั แต่กลับเน้นเรื่องการสร้างโลกซึ่งมีหลายตำนานเรื่องพระศรีอารยเมตไตร และเรื่องนรกขุมต่าง ๆ รวม ๒๒ ขุม กล่าวได้ว่าไตรภูมิฉบับนี้เป็นสำนวนชาวบ้าน เพราะไม่ได้ใช้ภาษาอลังการ และเรื่องราวผสมปนเปกันตามแบบวัฒนธรรมมุขปาฐะ อย่างไรก็ตาม แม้จะไม่มีมิตโดดเด่นทางวรรณศิลป์ แต่ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส ได้ทำให้เราเห็นการสืบทอดความคิดความเชื่อเรื่องคติไตรภูมิในสังคมไทย และคง

* ศาสตราจารย์ ดร.ประจำภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง; ภาควิชาอักษรบัณฑิตยสถาน สำนักศิลปกรรม

รักษาศรัทธาความเชื่อเรื่องการละบาปและสร้างบุญ เพื่อประสบบกับสิ่งดีงาม
ในชีวิตทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ซึ่งก็นับว่าเพียงพอสำหรับการดำรงชีวิตของ
ปุถุชนธรรมดา

คำสำคัญ : ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส ไตรภูมิภดา

Abstract

Tribhum (the National Library of Paris Version), is the newest version of Tribhum which the Department of Silpakorn printed in 2011. This version of Tribhum has some contents different from Tribhumigata or Tribhum Praruang. The division of 3 blums or lands which are Kamabhum, Rupabhum, Arupabhum was not presented. The King's merits and Nirvana were not mentioned. This version of Tribhum emphasizes the world creation, the story of the future Buddha Phra Sri Ariyamettrai and the awful description of 22 infernos. It can be said that this version of Tribhum is a folk literary work because the language is not embellished decreative and the stories are mixed together according to verbal culture. However, with less of literary arts, Tribhum, manuscript from The National Library of Paris reveals the continuation of Tribhum beliefs in Thai society and emphasizes the faith of virtue and vice to face a beautiful life in this world and the other world, which is sufficient for the common people's way of living.

Keywords : Tribhum, the National Library of Paris Version, Tribhumigata or Tribhum Praruang

ความน่า

ความเชื่อเรื่องไตรภูมิมีอยู่ในศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์มาเป็นเวลายาวนาน และเผยแพร่เข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิพร้อมกับอิทธิพลของการเผยแผ่ศาสนา คติไตรภูมิปรากฏทั้งในด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม และวรรณคดี วรรณคดีไทยที่แสดงคติไตรภูมิเรื่องแรกคือ *ไตรภูมิกถา* หรือ *ไตรภูมิพระร่วง* ซึ่งสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไท มหากษัตริย์องค์ที่ ๕ แห่งกรุงสุโขทัยทรงพระราชนิพนธ์ขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๑๘๘๘ และตีพิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรกโดยหอพระสมุดวชิรญาณเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ ในงานพระเมรุ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประสาธน์ศรีโส และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประไพศรีสอาด โดยได้ต้นฉบับโบราณ ๑๐ ผูก ระบุว่าจารโดยพระมหาช่วย วัดปากน้ำช่อวัดกลาง ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี (นิยะดา เหล่าสุนทร, ๒๕๓๘ : ๑๒) ดังนั้น ในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ นี้ คณะกรรมการวรรณคดีแห่งชาติได้ประกาศยกย่อง *ไตรภูมิกถา* ให้เป็นยอดแห่งวรรณคดีสมัยสุโขทัย จึงนับว่าเป็นการฉลองวาระครบ ๑๐๐ ปีแห่งการจัดพิมพ์เผยแพร่ อิทธิพลของ *ไตรภูมิกถา* ยังทำให้เกิดวรรณคดีเรื่อง *ไตรภูมิ* จำนวนอื่น ๆ เช่น *ไตรภูมิสมัยอยุธยา* *ไตรภูมิโลกวิเนจยภคกถา* ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระธรรมปริชา (แก้ว) นิพนธ์ขึ้น นอกจากนี้ยังมีสมุดภาพไตรภูมิอีกหลายเล่ม

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๗ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พิศุภมวิทธี อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ได้นำสำเนาเอกสารเรื่อง *ไตรภูมิ พระมาลัย* ซึ่งถ่ายจากต้นฉบับที่เก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส มามอบให้กลุ่มภาษาและวรรณกรรม สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร ต้นฉบับ *ไตรภูมิ พระมาลัย* เป็นสมุดไทยขาว เขียนด้วยหมึกดำ ตัวอักษรไทยย่อ ซึ่งนายบุญเตือน ศรีวรพจน์ ผู้เชี่ยวชาญของสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่า น่าจะมีอายุเก่าถึงสมัยอยุธยาตอนปลาย อักษรวิธีและลายมือที่ปรากฏในต้นฉบับเอกสาร เหมือนกับเรื่อง *ปุมราชธรรม* ซึ่งกรมศิลปากรพิมพ์เผยแพร่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๕ จนน่าเชื่อว่าเป็นลายมือของผู้เขียนคนเดียวกัน (กรมศิลปากร, ๒๕๕๔ : ๙) ไตรภูมิสำนวนพบใหม่นี้มีเนื้อหาราวน่าสนใจ กรมศิลปากรจึงได้จัดพิมพ์เฉพาะเรื่องไตรภูมิเผยแพร่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๔ โดยถอดตัวอักษรตามอักษรวิธีของภาษาไทยปัจจุบัน และกำหนดหัวข้อเนื้อความเพื่อให้อ่านง่ายขึ้น นอกจากนี้ยังได้พิมพ์ต้นฉบับสมุดไทยอักษร

ไทยย่อทั้งเรื่องไตรภูมิ และเรื่องพระมาโลยไว้ท้ายเล่ม เพื่อผู้สนใจจะได้ศึกษาต่อไป

เนื้อหาของไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส

เนื้อหาของไตรภูมिसำนวนนี้แบ่งได้เป็น ๕ ตอน กล่าวคือ

ตอนที่ ๑ สร้างโลก สร้างเมือง สร้างมนุษย์

เนื้อความกล่าวว่หลังเกิดไฟบรรลัยกัลป์ล้างโลก พระบรมเมสวรได้สร้างโลกขึ้นใหม่ มีกำแพงจักรวาลไกลจากแผ่นดิน ๑๐,๐๐๐ โยชน์ จากแผ่นดินถึงเขาพระสุเมรุยาว ๑๐,๐๐๐ โยชน์ มีมหาสมุทรล้อมรอบแผ่นดิน เขาพระสุเมรุเป็นขุนเขาเหนือเขาทั้งปวง สูง ๘๔,๐๐๐ โยชน์ พระบรมเมสวรทรงเอาแก้ววิเชียร ๓ ดวงตั้งเป็นก้อนแล้วตั้งเขาพระสุเมรุเหนือแก้ววิเชียรทั้งสามดวง และยกตั้งไว้เหนือหลังเต่า ชื่อ มหาธรณี ได้เต้านั้นมีน้ำกริษาหรือเกษียรสมุทร แล้วให้พระยากาลนาคราชรองลม ให้ลมรองมหาสมุทรหนาแปดหมื่นสี่พันโยชน์ และมีมหาสมุทรนั้นรองตัวเต่าอีกทีหนึ่ง

จากนั้นพระบรมเมสวรตกแต่งกำแพงจักรวาล ตกแต่งยอดเขาพระสุเมรุให้มีสัณฐานดุจปราสาท สร้างเขาสัตบริภัณฑ์ล้อมเขาพระสุเมรุ ๗ ชั้น มีเขายุคนธร เขาอิสินธร เขากรวิก เขาสุทัคน เขาเนมินทร เขาวินตก เขาอัศจรรย์ ความสูงและความกว้างของภูเขาทั้ง ๗ ลดหลั่นกันลงมา และสร้างทวีปทั้ง ๔ คือ ชมพูทวีปมีมหาสมุทรอยู่ทิศเหนือหรือตะวันตกเฉียงใต้ อุดรกรทวีปมีมหาสมุทรอยู่ทางทิศอีสานหรือตะวันออกเฉียงเหนือ บุพพิเททวีปมีมหาสมุทรอยู่ทางทิศอาคเนย์หรือตะวันออกเฉียงใต้ (ต้นฉบับตกชื่ออมรโคยานทวีป กล่าวแต่ว่ามีมหาสมุทรอยู่ทางทิศพายัพ หรือตะวันตกเฉียงเหนือ) มีแม่น้ำ ๔ สายชื่อ จตุคงคา มีลม ชื่อ ดุศค พัดน้ำขึ้นมาตกเหนือเขาสุเมรุราชและยุคนธร และมีลมชื่ออชตคาศอุมน้ำขึ้นมาให้ตกเป็นฝนตามทวีปทั้ง ๔ และทวีปบริวารรวม ๒๐๐๐ ทวีป

ก่อนสร้างลังกาทวีป ยังไม่ได้บังเกิดเทพนพเคราะห์ ๙ องค์ และเทพนักษัตร ๒๗ กลุ่ม เมื่อเกิดไฟบรรลัยกัลป์แล้ว กลิ่นแผ่นดินที่ถูกไฟเผา หอมพุ่งขึ้นไปถึงพรหมโลก มหาพรหมทั้งหลายลงมาเล่นเหนือแผ่นดิน เมื่อกินดินแล้วทิพย์ก็เสื่อม เหาะไม่ได้ จึงอู่กันบนแผ่นดิน พระบรมเมสวรทรงสร้างข้าวน้ำอาหารให้บริโภาค เมื่ออู่กันบังเกิด

ตำราชนา เสพกามบังเกิดลูกหลานเป็นมนุษย์สืบไป

พระบรมเสวทรทรงปรารภจะให้มีพระอาทิตย์และพระจันทร์เพื่อให้แสงสว่างในยามกลางวันและกลางคืน จากนั้นพระองค์ทรงหาผู้ที่จะครองแผ่นดิน พระองค์จะทรงมอบแผ่นดินแก่ชมภูปาก์ศานาคราช ผู้เป็นหลานเขยของมหากาลนาคราช แต่ชมภูปาก์ศานาคราชทูลว่าควรมอบแผ่นดินแก่พระพายผู้มีฤทธิ์ พระพายก็ทูลว่าควรจะมอบแก่ชมภูปาก์ศานาค เมื่อต่างเถียงกัน พระบรมเสวทรจึงให้ทั้งสองประลองฤทธิ์กัน ใครชนะก็ได้ครองแผ่นดิน หลังจากชมภูปาก์ศานาคราชท้าวขวัญตนได้ ๗ วันแล้ว ก็ออกจากนาคพิภพมาเข้าเฝ้าพระบรมเสวทร กราบทูลว่าจะรบกับพระพายที่เขาพระสุเมรุ ชมภูปาก์ศานาคราชซึ่งแต่งกายด้วยเครื่องประดับทำด้วยแก้ว ๗ ประการ สวมมงกุฏ กุณฑล สร้อยสังวาล ทองพระกร อย่างงดงาม ได้เนรมิตกายใหญ่มหึมา เกี่ยวเขาพระสุเมรุ พันได้ ๗ รอบ แล้วแผ่พังพานครอบกำแพงจักรวาล พระพายขึ้นขี่ม้าชื่ออัชทาภักศพลาหกราช มีผีเสื้อยักษ์ชื่อพลาหกยักษ์ราชเป็นผู้ช่วย มือถือพระขรรค์จักรเพชรารุข บันดาลให้เกิดลมพายุแรง พัดกระหน่ำอยู่ ๗ วัน พระยานาคราชไม่ได้กินอาหารถึงเจ็ดวัน มีกำลังถดถอย คอหักพับลงมาจากเขาพระสุเมรุ ยักษ์จึงตัดหัวนาคแล้วบันดาลให้ลมพัดหัวนาคไปตกในมหาสมุทร หัวนาคเกี่ยวยอดเขาพระสุเมรุหักตกกลางสมุทรจึงบังเกิดเป็นเกาะสิงหลทวีป ส่วนที่ได้ชื่อวาลังกาทวีปนั้น อธิบายว่า เพราะหัวนาคประดับด้วยแก้วมีค่า ๗ ประการ เกาะลังกาทวีปจึงอุดมไปด้วยแก้วเจ็ดจำพวก

จากนั้น พระบรมเสวทรให้นาคราชและพระพายร่วมกันครองแผ่นดิน โดย “ให้นาคทรงลม ให้ลมทรงมหาสมุทร ให้มหาสมุทรทรงแผ่นดิน” พระองค์ให้ปลาอาณนทเป็นใหญ่ในหมู่ปลาทั้งหลาย ราชสีห์เป็นใหญ่ในหมู่สัตว์สี่เท้า ราชหงส์เป็นใหญ่ในหมู่สัตว์สองเท้า และทรงเลือกผู้มีปัญญา ๕ คนให้เป็นพระญาเมืองในเมืองใหญ่ทั้ง ๕ คือ ประดิภาพทกราชกินเมืองอัสนีเสตรนคร ไกลราชกินเมืองทันดานีเสตรนคร อุวัตครราชกินเมืองทัพนคร โกลนักรราชกินเมืองวรอัสนีเสตรนคร กากวัณณราชกินเมืองชัตนีเสตรนคร และมีท้าวพระญาผู้ครองเมืองอีก ๓๓ พระองค์ นางสุภัทธาเทวี เมสสีหม้ายของชมภูปาก์ศานาคราชขึ้นมาอยู่กับพระญาเมืองทั้ง ๕ องค์ องค์ละเดือน ต่อมาตั้งครุภ ๕ เดือนก็คลอดพระอาทิตย์ในปีชวด นางนำไปฝากไว้กับพระบรมเสวทร จากนั้นได้จากพระญาทั้งห้าไปอยู่เมืองอื่น ได้อยู่กับพระญาสี่องค์จนตั้งครุภ ๔ เดือนก็คลอดพระจันทร์ในปีฉลู และนำไปฝากพระบรมเสวทร แล้วนางก็จากไป

ตอนที่ ๒ พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์

กล่าวว่าในภัททกัลป์มีพระพุทธเจ้าบังเกิด ๕ พระองค์ ครั้งแรกมีพระกุกกุสนธิ จนแผ่นดินงอกขึ้นโยชน์หนึ่งบังเกิดพระโกณฑกมน์ แผ่นดินงอกอีกโยชน์หนึ่งบังเกิด พระกัสสป แผ่นดินงอกอีกโยชน์หนึ่งบังเกิดพระศรีศากยมุณี และจนแผ่นดินงอกอีก โยชน์หนึ่ง พระศรีอาริย์โมตริจจึงจะเสด็จมาบังเกิด พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงโปรด พรหม เทวดา ท้าวพระยา มนุษย์ และสรรพสัตว์ทั้งหลาย ทำให้เหล่าเทวดาบรรลุ อรหันต์ โสดาบัน สกิทาคา และเหล่ามนุษย์ทั้งหลายบรรลุมรรคผล

พระพุทธเจ้ากุกกุสนธิบำเพ็ญบารมีได้สิบหกอสงไขยกัไรแสนมหากัลป์ ก็มา บังเกิดในตระกูลพรหมณ์บุโรหิตเมืองเขมวดีนคร เป็นคฤหัสถ์ได้ ๔๐๐๐ ปี มีปราสาท ๓ หลัง มีพระสนม ๓๐,๐๐๐ นางเป็นบริวาร นางฉิวโรจมานาพรหมณีเป็นอรรคมเหสี พระอุตุกรมารเป็นราชโอรส หลังเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ ทรงบำเพ็ญเพียร ๒๐ เดือน กัตตรัสรู้ได้ต้นขี้ก พระองค์สูง ๔๐ ศอก รัศมี ๑๒ โยชน์ อายุ ๔๐,๐๐๐ พระ พรวรชา สำเร็จพุทธกฤตแล้วเสด็จปรินิพพาน

พระพุทธเจ้าโกณฑกมน์บำเพ็ญบารมีได้สิบหกอสงไขยกัไรแสนมหากัลป์ บังเกิด ในตระกูลพรหมณ์เมืองโสภิตนคร อยู่เป็นฆราวาส ๓๐๐๐ ปี มีปราสาท ๓ หลัง พระสนม ๑๖,๐๐๐ เป็นบริวาร นางรูปิตศพรหมณีเป็นอรรคมเหสี พระสัทพาทุมุขาร เป็นพระโอรส เมื่อเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ บำเพ็ญเพียรได้ ๖ เดือนจึงตรัสรู้ได้ ไม้เตื่อ พระองค์สูง ๓๐ ศอก รัศมีหาที่สุดมิได้ อายุ ๓๐,๐๐๐ พรวรชา สำเร็จพุทธกฤต แล้วเสด็จปรินิพพาน พระบรมสารีริกธาตุแจกจ่ายไปทั่วทุกประเทศ

พระพุทธเจ้ากัสสปบำเพ็ญบารมีแปดอสงไขยกัไรแสนมหากัลป์ บังเกิดใน ตระกูลพรหมณ์เมืองพาวานตี อยู่เป็นฆราวาส ๒๐๐๐ พรวรชา มีปราสาท ๓ หลัง มี พระสนม ๑๔,๐๐๐ นาง นางสุนนทพรหมณีเป็นอรรคมเหสี เจ้าวิชิตกุมมารเป็น พระโอรส เมื่อเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ บำเพ็ญเพียรได้ ๗ วันกัตตรัสรู้ได้ต้นไทร พระองค์สูง ๒๐ ศอก รัศมีหาที่สุดมิได้ อายุ ๒๐,๐๐๐ พรวรชา สำเร็จพุทธกฤตแล้ว เสด็จปรินิพพาน พระสณฺฐงโยชน์หนึ่ง

พระพุทธเจ้าศรีศากยมุณีโคดมบำเพ็ญบารมีอสงไขยกัไรแสนมหากัลป์ ประสูติ ในชาติตติยตระกูลแห่งเมืองกบิลพัสดุ์ โอรสของพระเจ้าสุทโธทนะและพระนางสิริมหามายา ทรงเป็นฆราวาส ๒๙ พรวรชา มีปราสาท ๓ หลัง พระสนม ๑๓,๐๐๐ นางเป็นบริวาร

พระนางยโสธราเทวีเป็นอรรคมเหสี พระราहुลกุมารเป็นพระโอรส เมื่อเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ บำเพ็ญเพียรได้ ๖ พรรษาจึงตรัสรู้ได้ต้นพระศรีมหาโพธิ พระองค์สูง ๑๘ ศอก รัศมี ๔ ศอก อายุ ๘๐ พรรษา สำเร็จพุทธกฤตแล้วเสด็จปรินิพพาน พระบรมสารีริกธาตุแจกจ่ายไปทั่วทุกประเทศ

เมื่อศาสนาในยุคพระมหาสมณโคตมดำรงอยู่ได้ ๕๐๐๐ ปี คนทั้งหลายก็กระทำบาปกันมาก ไม่รู้จักบุญรู้จักกุศลแม้แต่อย่างน้อยหนึ่งเลย ผู้คนไม่มีศีลห้า กระผิตทางกามอย่างน่าละอาย ผ่าฟันกันอย่างโหดร้าย พุดปด ตีมสสุราของเมา ลักทรัพย์ และกอบไปไปด้วยโลภะ โทสะ โมหะ มีมิชฉาทิฎฐิ ๑๐ ประการ ซึ่งได้แก่ ๑. เห็นว่าทานที่ให้ไม่มีผล ๒. เห็นว่าการบูชาไม่มีผล ๓. เห็นว่าการสักการะไม่มีผล ๔. เห็นว่าไม่มีผลแห่งกรรมดี กรรมชั่ว ๕. เห็นว่าไม่มีโลกนี้ ๖. เห็นว่าไม่มีโลกอื่นหรือชาติหน้า ๗. เห็นว่าพระคุณของแม่ไม่มี ๘. เห็นว่าพระคุณของพ่อไม่มี ๙. เห็นว่าไม่มีสัตว์ที่จะผุดเกิด เชื่อว่าตายแล้วสูญ ๑๐. เห็นว่าไม่มีสมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติจนบรรลุมรรคผลเป็นพระอรหันต์ หลังจากฆ่าฟันกันจนแทบหมดสิ้นแล้ว คนที่เหลือรอดชีวิตจึงหันหน้ามาประพฤติธรรม รักษาศีล ทำบุญละบาปกรรมทั้งปวงอีกครั้งหนึ่ง

ต้นฉบับพรรณนาคสมัยที่คนกระทำบาปกรรมอย่างหนักนี้ไว้ว่า

แลศาสนาพระสมณโคตมเจ้า อยู่ห้าพันพรรษาแลจะตรธาน แลในเมื่อศาสนาตรธาน แล้วคนทั้งหลายจะเกิดบาปหนักมากนักในโลกนี้ แลคนทั้งหลายไม่มีกลัวแก่บาปอายแก่บาปก็จะทำนาศรรด้วยแม่ ด้วยลูกสาว ด้วยพี่หญิงน้องหญิงประดุจตั้งเดียรฉาน หมูหมาเปิดไก่อ้วควายนั่นแล เหตุทำบาป ตั้งนั้นแล อายุก็ถอยจากร้อยปีไปถึงสิบปี เมื่อนั้นคนทั้งหลายได้ห้าปีจะเอาผิวจะเอาเมีย เมื่อนั้นจะบังเกิดสัตว์ดิ้นดรงค์ดิ้น แลคนทั้งหลายเห็นกันคือตั้งเนื้อ จักถืออันใดก็ดีก็กลายเป็นหอกดาบ ก็จะทำฟันกันได้เจ็ดวันทั่วทั้งสกลชมพูทวีปนี้ แลหมูคนนั้นอันมีปรัชญา แลได้ยินข่าวว่าจะฉิบหายดังนี้ ก็หนีไปเร้นอยู่ในป่าในถ้ำ ครั้นแลพ้นเจ็ดวันแลคนทั้งหลายหมู่นั้นเร้นอยู่ก็ออกกอดจูบสมรสด้วยกันกล่าวแก่กันว่า ญาติกาเราทั้งหลายตายหายสิ้นแล้วแล เหตุได้กทำบาป แลแต่นี้ไปเมื่อน้ำชื่อวบาปกรรมนี้แล เราอย่าได้บมิพึงทำเลย แลเราจะทำบุญเป็นต้นคือว่าเร้นจากจะฆ่าสัตว์ แลลักทรัพย์ทำน แลผิตลูกถูกเมียทำน กล่าว

๓๔ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์

มุสาวาท กินเหล้ากล่าวนินทาท่าน กล่าวอดสูรโลกะ โมหะ มิจฉาทิฏฐิ
ทั้งสิบประการนี้เกิด เมื่อนั้นคนทั้งหลายจะมาสมาทานถือทุกศกสทั้งสิบ
อันบริบูรณ์ (กรมศิลปากร, ๒๕๕๔ : ๕๕-๕๖)

หลังจากรักษาศีลบำเพ็ญธรรมแล้ว คนทั้งหลายก็มีอายุยืนเพิ่มขึ้นจาก ๑๐ ปี เป็น ๓๐ ปี ๔๐ ปี ๕๐ ปี ฯลฯ จนถึง ๒๐๐ ปี เมืองพาราณสีก็สมบูรณเป็นเมืองใหญ่ “เข้าเหลือเกลืออิม ไก่บินไม่ตกดิน” เมื่อคนทั้งหลายเร่งจำเรือกุศลกรรมยิ่งขึ้นจนอายุ ถึง ๓๐๐ ปี ๔๐๐ ปี ๕๐๐ ปี ฯลฯ จนถึง ๑๐๐,๐๐๐ ปี เมืองพาราณสีเปลี่ยนชื่อเป็น มัดทุม เป็นนครกว้างใหญ่ ๗ โยชน์ เมื่อคนอายุยืนไปถึงล้านปี สิบล้านปี โกฎิปีจนถึง อสงไขยปี เมืองพาราณสีกว้างใหญ่ ๑๒ โยชน์เปลี่ยนชื่อเป็นมณฑารมมหานคร เมื่อนั้น คนทั้งหลายก็ไม่ถึงแก่ความตายเลย แต่เมื่อผู้คนทำอกุศลกรรมสิบประการอีก อายุก็จะ ลดน้อยถอยลงจากอสงไขยปีมาจนถึงแปดหมื่นปี เมื่อนั้นเมืองพาราณสีเปลี่ยนชื่อ เป็นเกตุมตีมหานคร ราชธานียาวสิบสองโยชน์ มีกำแพงแก้ว กำแพงทอง กำแพงเงิน กำแพงแก้วไพฑูรย์ กำแพงแก้วผลึก กำแพงแก้วทับมราช กันเป็นชั้น ๆ มีต้นกลีบพฤษ์ แก้วในประตูเมืองทั้งสี่แห่ง คนทั้งหลายอุทมด้วยสมบัติโภคทรัพย์ ไม่ต้องทอผ้า ไม่ต้อง สีข้าว อุทมสมบูรณด้วยธัญญาหาร ดังที่มีคำอธิบายลักษณะของข้าวไว้ว่า

ด้วยบุญสัตว์ทั้งหลาย จะมีสรรพทรัพย์อันดีและเข้าโภชสาสีหา
เปลือกบมิได้เป้นแต่เข้าสารอ่อนหวานหอม เข้าสารแลเมล็ดข้าวนั้นแตก
ออกเป้นแสนกอบ แลกอบแลแสนลำ แลลำแลแสนปล้อง แลปล้องแลแสน
รวง แลรวงแลแสนทะนาน เป้นข้าวสารสองพันสองร้อยเจ็ดสิบสองเกียน
สิบหกตลวงแครงแล (กรมศิลปากร, ๒๕๕๔ : ๕๙)

ในเวลานั้นเชณกาลเทพบุตรได้จุติจากสวรรค์ลงมาเป็นองค์จักรพรรดิราชในเมืองเกตุมตีราชมหานคร ในชมพูทวีป ครองอาณาจักรกว้างใหญ่ ไพร่พลมากมาย และมีทวีปน้อย ๆ เป็นบริวารอีก ๒๐๐๐ ทวีป มีเจ้าเมืองเป็นบริวาร ๙ ล้านองค์ ประชาชนอายุยืนไม่มีโรคพยาธิ และเกษมสุข

พระศรีอารียโมตริบำเพ็ญบารมีสิบหกอสงไขยกำไรแสนมหากัลป์ ก็ลงมา บังเกิดในตระกูลพราหมณ์ที่เมืองพาราณสี ทรงเป็นคฤหัสถ์อยู่ ๘ พรรษา ก็เสด็จออก

มหากนิษะกรรมณ์ นำเพ็ญเพียร ๗ วันทรงตรัสรู้ได้ต้นบุญนาค ซึ่งสูง ๓๒๐ ศอก ดอก
เท่ากงจักร ละอองเกสรหอมจรไปไกลถึง ๑๐ โยชน์ หลังตรัสรู้และเผยแผ่พระศาสนา
ได้ ๘๐,๐๐๐ ปีจึงเสด็จปรินิพพาน ดอกบุญนาคร่วงหล่นพาเอาละอองเกสรไปรยปราย
เหนือเชิงตะกอน

พระศรีอารียไมตรีมีลักษณะของมหาบุรุษ คือ

สูงได้แปดสิบศอก แต่พระบาทถึงหัวเข่าได้ ๒๒ ศอก แต่หัวเข่า
ถึงสะดือถึงดวงกระเปียดได้ ๒๒ ศอก แต่ดวงกระเปียดถึงบวมทีก ๒๒
ศอก แต่หว่างต้นแขนทั้งสอง ๒๕ ศอก พระกรรณทั้งสองแลเจ็ดศอก
เส้นหูทั้งสองเมื่อตั้งงามดั่งฟ้าแมลงบ ดวงกบิลข้างแลห้าศอก คิ้วทั้งสอง
แลห้าศอก หว่างคิ้วทั้งสองแลห้าศอก จมูกงามดั่งขอทอง พระโอษฐ์ห้า
ศอกแดงดั่งลูกตำลึงสุก ลิ้นยาวสิบศอก บวมทีกห้าศอก พระพักตร์กลม
๒๕ ศอก คอห้าศอกกลมดั่งคนทีทอง แขนทั้งสองยาวแลสิบศอก ฝ่ามือ
ทั้งสองข้างแลห้าศอก อุนิตราโดยพระบารมีดั่งนี้แล (กรมศิลปากร,
๒๕๕๔ : ๖๒)

เนื้อหาส่วนนี้จบลงด้วยถ้อยคำที่ว่า ผู้ได้เขียนอ่านพึงธรรม คือได้พบพระ
ศาสนาพระพุทธรเจ้าทั้ง ๕ พระองค์ จะเว้นจากตกนรกทั้งปวง

ผู้ทำบาปฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ทำร้ายพระสงฆ์ จะตกสนธิ์พนรก หากละเว้นบาป
ข้อนี้จะได้เป็นพระญาในบุรพพิเทหวิป

ผู้ทำบาปลักทรัพย์จะตกเทहनรก หากละเว้นบาปข้อนี้จะได้เป็นพระญาในอุตร
โกโรหวิป

ผู้ทำบาปเรื่องกามจะตกมหาเทहनรก หากละเว้นบาปข้อนี้จะได้ไปเป็นพระญา
ในอัมโรโคยานทวิป

ผู้ทำบาปพูดปดมดเท็จจะตกกาฬสูตรนรก หากละเว้นบาปข้อนี้จะได้เป็น
พระญาในชมพูทวิป

ผู้ทำบาปเสพเหล่าเมายาจะตกตปนรก หากละเว้นบาปข้อนี้จะได้เป็นพระญา
ในสวรรค์ชั้นจตุมหาราชิกา

๓๖ รินฤทัย สัจจพันธุ์

ตอนที่ ๓ กำเนิดเทวดาต่าง ๆ ฤๅษี อสูร ราชสีห์และคชสาร

เนื้อความกล่าวถึงการสร้างโลกอีกครั้งอย่างสั้น ๆ โดยกล่าวว่ามหาพรหมเทพราชทรงทอดพระอาสนะแก้วลงมาจากอากาศเป็นเขาพระสุเมรุ แล้วเอาผ้าโยนขึ้นเป็นท้องฟ้าครอบจักรวาลทั้งสามโลกไว้ ทรงเอาสังวาลแก้วทอดเป็นมหาสมุทร ๗ ชั้นโดยรอบระหว่างเขาพระสุเมรุ นอกเขาพระสุเมรุแผ่นดินได้งอกออกเป็นมณฑลบริเวณทั้งหลายจากนั้นทรงสร้างเทวดา ฤๅษี ราชสีห์ และพญาช้างเผือก

พระองค์ทรงเอาเลข ๑ ทอดลงเป็นเทวดาองค์หนึ่ง ขาวงามบริสุทธิ์ มีสามตาตาหนึ่งชื่อเพศสังหาร ผลาญศัตรูได้ทั้งสามโลก หูทรงกุดนทล สวมสังวาลนาค พระมหาพรหมให้นามว่าพระอิศวร

พระองค์ทรงเอาเลข ๒ ทอดลงมาเป็นเทวดามีสี่หน้า มีเตชะบารมีรัศมีรุ่งโรจน์ ได้นามว่าพระพรหม

พระองค์ทรงเอาเลข ๓ ทอดลงมาเป็นเทวดา มีผิวพรรณงดงามดุจดอกบัวแดง มือหนึ่งถือพระขรรค์ สวมมงกุฎ สังวาลทองคำ ได้นามว่าพระพิฆณุกรรม

พระองค์ทรงเอาเลข ๔ ทอดลงมาเป็นเทวดามีสี่เขี้ยว มีสี่มือ สามตา ตาหนึ่งเป็นตาไฟ มือหนึ่งถือสังข์ มือหนึ่งถือจักร มือหนึ่งถือ “กรเพทญู” มือหนึ่งถือแผ่นดิน ได้นามว่าพระนารายณ์

พระองค์ทรงเอาเลข ๕ เป็นเทวดาองค์หนึ่ง ผิวสีทองงามเลิศ รัศมีแพรวพราว มือซ้ายถือธนู มือขวาถือศร ได้นามว่าพระกามเทพ

พระองค์ทรงเอาเลข ๖ ลงมาเป็นเทวดาองค์หนึ่ง ผิวพรรณดุจดอกแก้วบุษรัตน์ มือซ้ายถือข้าวเปลือก มือขวาถือพระขรรค์ ได้นามว่าพระไพศพ

พระองค์ทรงเอาเลข ๗ ลงมาเป็นเทวดาองค์หนึ่ง ผิวสีเขียวอ่อน ประทับเหนือแท่นบันฑุกัมพลอาสน์ได้ต้นปาริชาติ มือซ้ายถือสังข์ มือขวาถือตรีศูล มีสามตา ตาหนึ่งอยู่ที่หน้าผาก สองตาดั้งทิพย์จักษุมองเห็นทั่วทั้งไตรภพ ได้นามว่าพระอินทร์ พระอินทร์เป่าสังข์ครั้งหนึ่งบังเกิดเทพยดาในสากลจักรวาล เป่าครั้งที่สองบังเกิดเทพยดาจากแผ่นดินถึงอากาศ เป่าสังข์ครั้งที่สามบังเกิดเทพยดาจากอากาศขึ้นไปถึงสวรรค์หกชั้นหรือฉกามาพจร เป่าครั้งที่สี่บังเกิดเป็นเทวดาในชั้นพรหมโลก ๑๖ ชั้นฟ้า

พระองค์ทรงเอาเลข ๘ ลงมาเป็นเทวดาองค์หนึ่ง ผิวพรรณสีด่างแก้วนิลรัตน์ มือหนึ่งถือพระขรรค์ มือหนึ่งถือเขนทอง มีฤทธิ์อำนาจน่าเกรงขาม ให้กำเนิดอสูรทั้งหลาย

ได้นามว่าเพชฌฆาตลพิษณุกรรมไชยเทพราช ซึ่งขอพรให้บังเกิดสัตว์น้ำ เกิดบาดาล เกิดอสุรภาพ เกิดอสุรต่าง ๆ ข้อความต่อจากนี้กล่าวถึงการบังเกิดพงศอสุรซึ่งเป็นตัวละครต่าง ๆ ในเรื่องรามเกียรติ์ ดังนี้

ถัดนั้นเกิดพิไชยพิศณุกรรมเทพสุรผัวนางกีกษา ฯ เกิดลูกหญิง
ผู้หนึ่งชื่อศรีโยทัยพีเอ้อยทศกัณฐ์ ผัวศรีโยทัยชื่อศุภขสารเทพาสูร ศรีโยทัย
เกิดลูกหญิงผู้หนึ่งชื่อกากนาสูร กากนาสูรเกิดลูกชายผู้หนึ่งชื่อมารีศ
ครั้นเกิดศรีโยทัยพีเอ้อยแล้วก็เกิดทศกัณฐ์ แล้วก็เกิดฤกรัศ แล้วก็เกิด
พิเภก แล้วเกิดลพพระหัทศ แล้วเกิดราชขร แล้วเกิดราชตรีสุร แล้วเกิด
ราชคช แล้วเกิดราชมโหทร แล้วเกิดราชโฆลทร แล้วเกิดราชาอัญญทิกาย
แล้วเกิดราชามุขรากรษัตริ แล้วเกิดนางสำมนุชาสุดท้อง นางศรีกีกษา
แม่ทศกัณฐ์ พ่อทศกัณฐ์ชื่อพิไชย พิษณุกรรมเทพาสรันเป็นพ่อแก่
ราพณาสูร ราพณาสูรมีลูกผู้หนึ่งชื่อนางเทวีนนทา ด้วยนางมณโฑเทวี
เป็นอาทิ เมื่อไปด้วยฤษีนารอหยังสวรรคกัณฐ์นิถุมิตตน เปนนางผู้หนึ่งยัง
อินทรอัปสรไปในไตรตรึงษ์ จึงอินทรทอดพระเนตรแลเห็นโฉมพระภาควรา
ทิตตราสูร เทพราชผู้เป็นลูกอ้ายพระพรหมนี้อันเกิดด้วยสมเด็จเจพพา
เพชฌฆาตลพิษณุกรรมไชยเทพราช จึงอินทรให้น้ำสุรามฤตต่างนมวัว
แก่ฤษีนารอห อันบุชาพระเพลิงดำแรงฤทธิแห่งตน จึงฤษีให้พรแก่มณโฑ
เทวี ให้นางมณโฑเทวีเป็นอรรคมเหสีแก่ราพณาสูร ฯ ก็เกิดลูกชาย
ผู้หนึ่งชื่ออินทรชิต กำเนิดนางมณโฑมีฤทธิอาจคว่ำแผ่นดินก็ได้ อาจ
หงายแผ่นดินก็ได้เพราะเป็นหลานพระธรรมนั้แล อีกฤษีให้พรเพราะนาง
มณโฑเทวีมีลูกภาควราทิตตราสูรเทพราชผู้ชาย แลนี้ฤมิตเป็นผู้หญิง ลวง
พระอินทร์ก็ไปสมเสพเหล่านเทพสมาคม กลอยเกิดนางมณโฑเทวีด้วย
มหรอินทรบุตร แลเรียกชื่อนางมณโฑเทวีนี้เพราะ แม่นางนั้นผู้ชายแล
มากลายเป็นนาง แลมาลวงพระอินทรให้หลงเฝยม ดังนั้นแลได้ลงมาเป็น
เมียท้าวลังกาสูรทศกัณฐ์เพราะนั้นอาจารย์กก็ได้ถามชื่อทศกัณฐ์ตั้งฤาแล
มาเรียกชื่อราพณาสูรนี้เฝยใด อาจารย์ท่านผู้หนึ่งเฉลยว่าดังนี้แล อัน
เรียกชื่อราพณาสูรนี้ใส่เพราะลงตบะด้วยพระบรมสวร เอาแม่มีอดีต
อากาศแก้วเกรียงกรางวางลงในหัวทศกัณฐ์ มันก็ร้องเสียงไพเราะหญิง

๓๘ รินฤทัย สัจจพันธุ์

พรหมโลก จึงพระพรหมขอชีวิตแต่พระผู้มีฤทธิ์บิดรก็พระพรประสิทธิ
ให้ลาภ ก็ให้เรียกราพณาสูรนี้เพื่อตั้งนั้นแล (กรมศิลปากร, ๒๕๕๔ :
๗๐-๗๑)

จากนั้นพระองค์ทรงทอดเลข ๙ ลงมาเป็นเทวดาผู้หนึ่ง ผิวดุจแก้วมรกตเขียวใส มีสี่มือ สองตา มือหนึ่งถือพระขรรค์ มือหนึ่งถือจักร มือหนึ่งถือศรอันวิเวท มือหนึ่งถือธนูขนาดพิไชย ไบหนาดุจพระนารายณ์ ทรงมงกุฎงูงูงูผ้าทิพย์ ใสสังวาลทอง ประทับเหนือรัตนอาสน์ ประดับเศวตฉัตรจรดแก้วจามรทอง ทรงได้นามว่าพระกฤษณารายณ์

จากนั้นเนื้อความกล่าวถึงเรื่องรามเกียรติ์ตอนพาลีชักเขาพระสุเมรุให้ตรง ซึ่งปนกันกับเรื่องการกวณเกษียรสมุทร โดยกล่าวว่าเอานาคพันรอบเขาพระสุเมรุเพื่อเป็นเชือกชัก พลอสูรดึงหัวนาค เหล่าเทวดาดึงหางนาค อสูรดึงจนเอียง พระญูปาลีเกรงเทวดาจะแพ้จึงมาช่วยชักให้เขาพระสุเมรุตรง เมื่อเขาพระสุเมรุตรงแล้ว บังเกิดน้ำอมฤตและเกิดน้ำพิษ พระบรมเสวทรทรงดื่มน้ำพิษนั้น แล้วได้นางคาราและนกแขกเต้าตัวหนึ่ง พระบรมเสวทรประทานน้ำอมฤตให้แก่เทวดาทั้งหลาย และประทานแก่พระอาทิตย์กับพระจันทร์ให้มีอายุยืนชั่วแผ่นดินสลาย ราหูปลอมตัวเป็นเทวดามาลักน้ำอมฤตกิน พระนารายณ์ขัดด้วยจักรภูวามหาที่กลางอก พระบรมเสวทรประทานนางคาราแก่พระญูปาลี พระญูปาลีไม่รับเพราะมีชายาอยู่แล้ว จึงขอไปมอบให้สุครีพผู้เป็นน้องชาย พระบรมเสวทรให้พาลีทำสัจจา พาลียืนยันว่าหากผิดคำพูดก็ให้ตายด้วยฝีมือพระนารายณ์ เรื่องราวต่อจากนี้สับสนกับเรื่องของนางมณฑิเทกับทศกัณฐ์และพาลี โดยเล่าว่า พระญูปาลีนำนางคารามาฝากสุครีพ พระญูปาลีไม่พบนางมณฑิเทเทวี นางมณฑิเทนั้นราพณาสูรเอาเป็นเมีย พระญูปาลีบอกว่านางมณฑิเทเทวีเป็นเมียราพณาสูรแล้ว จึงบีบเอาลูกออกมาชื่อองคต การที่พาลีได้นางคาราเป็นเมียจึงถูกพระรามฆ่าตายเพราะเสียสัตย์ เมื่องจึงตกแก่สุครีพ จนสิ้นสุครีพ องคตได้ครองเมืองขีดขินต่อมา

พระองค์ทรงทอดเลข ๑๐ ลงมาเป็นเทวดา ผิวพรรณดุจดอกบัวแดง ได้นามว่าครุฑราช ประทับอยู่ที่ลิ้มพลันคร แล้วทำให้บังเกิดครุฑทั้งหลายรวมทั้งนกและเหล่าสัตว์ครุฑได้ทำสงครามรบกับนาค

พระองค์ทรงทอดเลข ๑๑ ลงมาเป็นฤๅษีตนหนึ่ง ได้นามว่าฤๅษีพิศวามี มีฤทธิ์แก่กล้า บำเพ็ญตบะบังเกิดฤๅษีอีกมากมายหลายตน คือเกิดฤๅษีสุเพง แล้วก็เกิดชวา

จากนั้นเกิดฤกษ์ปราสาท แล้วก็เกิดเงิน บ้างเกิดฤกษ์พรรณโค แล้วก็เกิดจาม และบังเกิดฤกษ์
กำพข แล้วก็เกิดหมู่ขอม และบังเกิดพราหมณ์อีก ๗ชาติตระกูล

พระองค์ทรงทอดเลข ๑๒ ลงมาบังเกิดเป็นเทวดา ๒ องค์ องค์หนึ่งเป็นพระญา
สีหราช มีผิวพรรณประดุจทองนพคุณ ทำตบะบังเกิดราชสีห์ทั้งหลาย เทพกษัตริย์
อีกองค์หนึ่งมีผิวขาวเผือกผ่อง มีกำลังอำนาจมาก ได้นามว่าพระยาจันทันต์

ตอนที่ ๔ ไพบรลัยกัลป์ กำเนิดโลก มนุษย์ สรรพสัตว์

เนื้อความกล่าวว่่าเมื่อจะเกิดไพบรลัยกัลป์นั้น เทพดาองค์หนึ่งเสด็จมา
ในอากาศประกาศแก่คนทั้งหลายว่า จะมีดวงอาทิตย์เพิ่มขึ้นทีละดวงจนถึง ๗ ดวง เกิด
เป็นไพบรลัยกัลป์ใหม่ทั่วทั้งพิภพ เมื่อถึงแสนปีก็บังเกิดสิ่งต่าง ๆ ดังที่เทพดาบอกไว้
เหล่ามนุษย์ เทวดา และพราหมณ์สิ้นชีวิต ที่โทษเบา จิตก็ขึ้นไปอยู่บนพรหมโลกชั้นสูง
ที่โทษหนัก จิตก็ไปทนทุกข์อยู่นอกจักรวาล ไฟไหม้อยู่สองไชยหนึ่ง ไหม้ถึงสวรรค์ชั้น
พรหมชื่ออามัสสร จากนั้นฝนประลัยกัลป์ก็ตกนานสองไชยหนึ่ง น้ำฝนท่วมจนถึงสวรรค์
ชั้นพรหมชื่อเวหฬปผลา จากนั้นลมประลัยกัลป์ก็พัดตั้งแต่ชั้นพรหมชื่อสุภิกินหาลงมา
ยาวนานสองไชยหนึ่ง เมื่อน้ำแห้ง พรหม เทวดา มนุษย์ และสรรพสัตว์ทั้งหลายก็
ปรากฏขึ้นเหมือนเดิม พรหมสององค์หญิงหนึ่งชายหนึ่งลงมากินดินอันมีรสโอชา พรหม
ทั้งสองประมาทมิได้จำเรณูมาน รัศมีรุ่งโรจน์นั้นก็หายไป ทุกแห่งมีตมนอนธการ จากนั้น
บังเกิดพระอาทิตย์และพระจันทร์ พรหมทั้งสองสมจรรกัน ดินก็ปราศจากรสหวานอีก
บังเกิดข้าวเป็นรวง เม็ดข้าวไม่มีเปลือกและสุกเอง พรหมทั้งสองกินเป็นอาหาร ต่อมา
มีลูกหญิงและลูกชาย คนทั้งสี่ประกอบด้วยราคะ โทสะ โมหะ โลกะ ข้าวสารที่สุกเองก็
แปรเป็นข้าวดิบมีเปลือก คนทั้งสี่บังเกิดลูกหลานมากมาย และแย่งชิงอาหารเกิดวิวาท
กัน ต่อมามีการตกลงยกคนหนึ่งเป็นใหญ่ ดูแลรับผิดชอบผูกมัด คนทั้งหลายมีลูกหลาน
สืบต่อมาจนถึงทุกวันนี้

ข้อความต่อจากนี้ มีคาถาภาษาบาลีและคำแปล มีความกล่าวถึงพระพุทธเจ้า
ตรัสแก่พระอานนท์เรื่องไพบรลัยกัลป์ ซึ่งมีรายละเอียดเพิ่มจากข้อความก่อนหน้านี
และบางส่วนก็แตกต่างกัน ดังนี้

เทพดาในชั้นฉกามาพรทั้ง ๖ ชั้นฟ้ารู้ว่าเกิดไพบรลัยกัลป์ จึงเหาะมา
ในอากาศ ร้องให้เข็ดน้ำตาพลางบอกคนทั้งหลายทั่วทั้ง ๔ ทวีปว่าจะเกิดไพบรลัยกัลป์

ในแสนปีข้างหน้า หากอยากพ้นจากไฟไหม้โลกครั้งนี้ให้ทำบุญทำทานรักษาศีล มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขาแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย เนื้อความบรรยายชื่อสวรรค์ชั้นต่าง ๆ ที่ไฟไหม้ บรรยายว่ามีฝน ตอนแรกมีขนาดเท่าเม็ดผักกาด แล้วต่อมาใหญ่เท่าเม็ดถั่ว เท่าลูกมะพร้าว ลูกตาล เท่าเรือและเท่าภูเขา และให้ชื่อลมต่าง ๆ ที่พัดให้น้ำแห้ง และทำให้บังเกิดสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวไว้

ลมชื่อพินทรวาดนั้นพัดให้น้ำเป็นระลอกเท่าภูเขา ลมชื่อพิมพาดนั้นพัดให้ระลอกเป็นปุมเปือก ลมชื่อปรศตบักสนั้น พัดให้ปุมเปือกนั้นขึ้นเข้าเป็นตม ลมชื่อพวักกาพัดให้ตมนั้นแห้งแขงเป็นชั้นแล จึงจะบังเกิดวิมานเงินวิมานทองวิมานแก้ว จึงจะเกิดเป็นภูเขาแก้ว แลพรหมจึงจะอยู่โดยอัน (ดับ) ชั้นกันถ้วนทั้ง ๑๖ ชั้นนั้นแล (กรมศิลปากร, ๒๕๕๔ : ๗๙)

ลมทั้งสี่ยังพัดให้บังเกิดเขาพระสุเมรุ เขาสัตบริภัณฑ์ทั้ง ๗ ยอด เกิดทวีปทั้ง ๔ ทวีป คือบุพพวิเทห อุดรโกโร อมรโคยานี สากลชมพูทวีป และทวีปบริวารอีก ๒๐๐๐ ทวีป กลิ่นแผ่นดินหอมไปจนถึงพรหมโลก พรหมลงมากินดินและขึ้นไปสวรรค์ไม่ได้อีก พรหมที่โลกมากเกิดเป็นหญิง พรหมที่โลกน้อยเกิดเป็นชาย เกิดข้าวกล้าในน้ำ เมื่อคนทั้งหลายเอามากินก็ทะเลาะกัน ต่อมากมีบุรุษผู้หนึ่งมีกำลังกล้าแข็งกว่าคนทั้งหลายสมัครมาแบ่งปันข้าวในนาแก่คนทั้งหลาย จึงเป็นที่พอใจ คนเหล่านั้นให้ชื่อบุรุษนั้นว่า สานนทราชา

นอกจากนี้ยังกล่าวว่าให้ดูน้ำ เห็นดอกบัวดอก ๑ จะรู้ว่าพระพุทธเจ้าจะบังเกิดองค์หนึ่ง เห็นดอกบัว ๒ ดอก จะมีพระพุทธเจ้าบังเกิด ๒ องค์ ดั่งนั้นเห็นดอกบัว ๕ ดอก จึงทำนายว่าพระพุทธเจ้าจะบังเกิด ๕ พระองค์

บังเกิดต้นกามพฤษภ ซึ่งมีผ้าสีเขียว สีขาว สีเหลือง สีดำ สีแดง สำหรับเป็นเครื่องนุ่งห่มห้อยอยู่ที่ต้นไม้นั้น

เหล่าอสูรที่อยู่ในไตรตรึงษาสวรรค์นำข่าวทิพมาหุงเป็นเหล้ากินเมามาย มขมานพและคน ๓๓ คน ได้ทำศาลา ๓๓ หลัง เมื่อจติไปจากเมืองมนุษย์ มขมานพได้บังเกิดเป็นพระอินทร์ และเอาขานะอสูรทั้งหลายได้ไปอยู่ที่ไตรตรึงษาสวรรค์ในเทวโลก ส่วนอสูรที่กินเหล้าเมามาย พระอินทราธิราชได้จับตัวพุงหัวปักลงไปอยู่ใต้เขาพระสุเมรุ

ส่วนนาคราชทั้งหลายที่อยู่ใต้เขาพระสุเมรุ มีวิรูปกนาคราชเป็นใหญ่ทางทิศตะวันออก เอราบัตนาคราชเป็นใหญ่ทางทิศใต้ ฉัพพัญญาปุตตนาคราชเป็นใหญ่ทางทิศตะวันตก กัณหาโคตมุนาคราชเป็นใหญ่ทางทิศเหนือ

นรก ได้แก่ อพิจี มหาอพิจี โลหกุมภี มหาโลหกุมภี สิมพุกขานรก อยะบัพพะเต มหาบัพพะเต อาวาเต ทั้งเหล่านี้อยู่เป็นวงรอบสี่เหลี่ยมเขาพระสุเมรุ

เขาพระสุเมรุสูงจากดินขึ้นไปถึงกึ่งกลางเขา ๔๔,๐๐๐ โยชน์ จากกึ่งกลางถึงยอด ๔๔,๐๐๐ โยชน์ เขายุคนธรสูงจากดินถึงกึ่งกลาง ๑๒,๐๐๐ (ควรจะเป็น ๔๒,๐๐๐) โยชน์ จากกึ่งกลางถึงยอด ๔๒,๐๐๐ โยชน์ เขาอสิณธรสูงจากดินเขาถึงกึ่งกลาง ๒๑,๐๐๐ โยชน์ จากกึ่งกลางถึงยอด ๒๑,๐๐๐ โยชน์ จากดินเขากรวิกขึ้นไปถึงกึ่งกลางสูง ๑๐,๕๐๐ โยชน์ จากกึ่งกลางถึงยอด ๑๐,๕๐๐ โยชน์ เขาสุทัตสนะสูงจากดินเขาถึงกึ่งกลาง ๕,๒๕๐ โยชน์ จากกึ่งกลางไปถึงยอดสูง ๕,๒๕๐ โยชน์ เขาเนมินทรสูงจากดินถึงกึ่งกลาง ๒,๖๒๕ โยชน์ จากกึ่งกลางถึงยอด ๒,๖๒๕ โยชน์ จากดินเขาวิณินดกะถึงกึ่งกลางสูง ๑,๓๑๒ โยชน์ กับ ๔๐๐ เส้น จากกึ่งกลางถึงยอด ๑,๓๑๒ โยชน์ จากดินเขาอัสถกรรณถึงกึ่งกลางสูง ๖๕๐ โยชน์ จากกึ่งกลางถึงยอดสูง ๖๕๐ โยชน์ ระหว่างเขาทั้งเจ็ดนี้มีแม่น้ำชื่อสี่พันนคร

ในมหาสมุทร มีปลาช่อน ปลาตะเพียน ปลาชิว ปลากราย ปลาปักเป้า แต่ละตัวตัวยาวโยชน์หนึ่ง มีหอยพิมพการัง หอยตาวิ้ว กุ้ง แต่ละตัวยาว ๕๐๐ วา สัตว์เหล่านี้ อยู่ใต้เขาพระสุเมรุ

บุพพิเททวิปยาวและกว้าง ๗๐๐๐ โยชน์ คนมีอายุ ๕๐๐๐ ปี หน้ากลมดังพระจันทร์วันเพ็ญ กินอาหารทิพ มีไม้ฝักซี่กสูง ๑๐๐ โยชน์ มีกิ่ง ๔ กิ่ง แต่ละกิ่งยาว ๕๐๐ โยชน์ กินปริมณฑล ๑๐๐ โยชน์ มีทวีปน้อยอีก ๕๐๐ เป็นบริวาร

อุดรกรโรวีปกว้างยาว ๘๐๐๐ โยชน์ อายุคน ๘๐๐๐ ปี มีต้นกรรมพฤษ์สูง ๑๐๐ โยชน์ มี ๔ กิ่ง แต่ละกิ่งยาว ๕๐๐ โยชน์ กินปริมณฑล ๑๐๐ โยชน์ มีทวีปน้อยอีก ๕๐๐ เป็นบริวาร

อมรโคยานทวีปกว้างยาว ๙๐๐ โยชน์ อายุคน ๖๐๐๐ ปี มีหน้าดังดอกบัว กินทิพ มีต้นกุ่มสูง ๑๐๐ โยชน์ มี ๔ กิ่ง แต่ละกิ่งยาว ๕๐๐ โยชน์ กินปริมณฑล ๑๐๐ โยชน์ มีทวีปน้อยอีก ๕๐๐ เป็นบริวาร

ชมพูทวีปกว้างยาว ๑๐,๐๐๐ โยชน์ อายุคนกำหนดมิได้ เลี้ยงชีพอย่างยาก

๔๒ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์

ลำบาก มีหน้าสามมุมดั่งดอกบัว มีต้นหัวสูง ๑๐๐ โยชน์ มี ๔ กิ่ง แต่ละกิ่งยาว ๕๐๐ โยชน์ กิ่งปริมนทล ๑๐๐ โยชน์ มีทวีปน้อยอีก ๕๐๐ เป็นบริวาร

ตอนที่ ๕ สวรรค์และนรก

ไตรภูมิสำนวนนี้กล่าวถึงสวรรค์ไว้เพียงเล็กน้อย แต่จะพรรณนาถึงนรกไว้ค่อนข้างละเอียด ดังนี้

สวรรค์ชั้นจตุราชิกอยู่ที่เขายุคนธร มีท้าวจตุโลกบาล ๔ พระองค์ ชื่อ ท้าวไพโรสพ ท้าววิรูปักษ์ ท้าววิรุฬหก ท้าวกุเวรราช มีอายุ ๕๐๐ ปีทิพ นับเป็นปีมนุษย์เท่ากับ ๙ แสนปี

จากยอดเขายุคนธรขึ้นไป ๙๙๔,๐๐๐ โยชน์ จึงจะถึงเขาพระสุเมรุอันเป็นที่ตั้งของไตรตรึงษาสวรรค์ เป็นที่ประทับของพระอินทร์ มีปราสาทไพชยนต์ ต้นปาริชาติ พระที่นั่งบัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ สีดอกชง มีอายุ ๑๐๐๐ ปีทิพ เท่ากับ ๓๖ ล้านปีมนุษย์ จากชั้นไตรตรึงษาเป็นชั้นยามา ชั้นดุสิตา ชั้นนิมานรดี และบริวารนิมิตตสวรรค์ตามลำดับ

มีราหูตนหนึ่ง ร่างกายใหญ่โตมาก อ้าปากอยู่ที่เขายุคนธร เมื่อเห็นพระจันทร์นั่งอยู่ในเรือนรถทองเทียมม้า ๑๐๐๐ ตัว ชักรถมาในอากาศ ราหูอ้าปากอมพระจันทร์ไว้ พระจันทร์ลอดออกทางทรวงอกราหูนั้น บางครั้งราหูก็แคเอาฝ่ามือบังไว้ และทำกับพระอาทิตย์เช่นเดียวกัน

ไตรภูมิจับหอสุมุดแห่งชาติกรุงปาวรีสบรรยายเรื่องนรกไว้ว่า มหานรกมี ๘ ชุม แต่เอ่ยชื่อไว้เพียง ๗ ชุม คือ สญชีพนรก กาฬสูตนรก สังฆาตนรก ชาลโรจวนรก ฐุมโรจวนรก ตาปนรก อวิจันรก (ต้นฉบับไม่กล่าวถึงมหาตาปนรก) นรกทั้งแปดเป็นรูปสี่เหลี่ยม มีกำแพงเหล็กเป็นฝาทั้งสี่ด้าน รวมทั้งด้านบนและด้านพื้น มีเปลวไฟแผ่ออกจากกำแพงโดยรอบไกล ๑๐๐ โยชน์ มีนรกบริวารที่เรียกว่าอสูตนรกอีก ๑๖ ชุม มหานรกแต่ละแห่งกว้าง ๑๐๐ โยชน์ ยาว ๑๐๐ โยชน์ ฝาทั้งสี่ด้าน พื้นบนและพื้นล่างหนา ๙ โยชน์ รวมมหานรกทุกชุมและนรกบริวารมีพื้นที่ ๑๐,๐๐๐ โยชน์

ในสญชีพนรก นีรยบาลจะนำอาวุธที่ลูกเป็นไฟไล่ฆ่า พันสัตว์นรกนั้นเป็นท่อน ในกาฬสูตนรก นีรยบาลจะจับอาวุธที่ลูกเป็นไฟไล่สัตว์นรกไป ๆ มา ๆ เหนือแผ่นเหล็กที่ลูกเป็นไฟ เมื่อสัตว์นรกล้มลงบนแผ่นเหล็กนั้น นีรยบาลทั้งหลายก็ใช้บรรทัด

เหล็กที่ลুকเป็นเปลวไฟทอดทับบนตัวสัตว์นรกเหล่านั้น

ในสังฆาตนรก มีภูเขาเหล็กลुकเป็นไฟหีบสัตว์นรกทั้งหลาย เมื่อนิรยบาลฝั่งสัตว์นรกลงในแผ่นเหล็กอันลुकเป็นไฟสูงถึงเอว ภูเขาเหล็กไฟก็กลิ้งจากทิศตะวันออกมาทับสัตว์นรกเหล่านั้นให้แหลกเป็นจุณ แล้วก็กลิ้งกลับไปตั้งอยู่ตามเดิม สัตว์นรกต้องทนทุกข์ทรมานนับแสนปี

ในชาโลรอุรนรก มีเปลวไฟแดงดั่งสีเลือดเข้าไปเผาสัตว์นรกทางทวารทั้ง ๙ ให้แสบร้อน

ในธุมโรรอุรนรก มีควันไฟอันแสบร้อนเข้าไปรมสัตว์นรกทางทวารทั้ง ๙ ให้ทุกข์ทรมานยิ่ง

ในตาปนรก นิรยบาลทั้งหลายเสียบสัตว์นรกด้วยเหล็กแหลมขนาดเท่าลำตาล แผ่นเหล็กเบื้องล่างนรกก็ลुकเป็นไฟ เหล็กเสียบนั้นก็ลुकเป็นไฟ สัตว์นรกลुकเป็นไฟอยู่ในนรกนั้น นิรยบาลไล่ตีสัตว์นรกให้ขึ้นภูเขาที่ลुकเป็นไฟ เมื่อสัตว์นรกขึ้นไปยืนบนภูเขา ลมแรงมหาศาลก็พัดสัตว์นรกนั้นจนไม่อาจยืนอยู่ได้ต้องตกลงมาเอาหัวปักลงดินที่ขึ้น เมื่อนั้นหลาวเหล็กอันลुकเป็นเปลวไฟที่ผุดขึ้นจากแผ่นเหล็กที่ลुकเป็นไฟเสียบหัวสัตว์นรกเหล่านั้น ร่วงสัตว์นรกถูกไฟไหม้ ทุกข์ทรมานยิ่งนัก

ในอวิจีนรก มีเปลวไฟเผาผลาญสัตว์นรกไม่ขาดสาย เปลวไฟจากทุกทิศทุกทางแผ่ออกไป ๑๐๐ โยชน์ เปลวไฟจากเบื้องล่างพุ่งสู่เบื้องบน เปลวไฟจากเบื้องบนพุ่งลงสู่เบื้องล่าง สัตว์นรกที่อยู่กันแน่นขนัดราวยัดทะนานถูกเผาผลาญ ไหม้ไฟทุกตัวตน มีความเปรียบเทียบกับไฟในโลกมนุษย์เย็นกว่าไฟในมหาอวิจีนรกหลายแสนเท่า เปรียบประมาณเท่าหิ่งห้อย ความเจ็บปวดอันเกิดจากถูกแทงด้วยหอกสามร้อยเล่มในโลกมนุษย์ ไม่เท่ากับความเจ็บปวดในอวิจีนรก เปรียบเหมือนเม็ดยัดกวดเทียบกับเขานิพพานต์

ไตรภูมิฉบับหอสมุดกรุงปารีสได้แจกแจงบาปอันทำให้ตกนรก และขยายรายละเอียดของการลงโทษสัตว์นรก ดังนี้

สญชีพนรก ผู้ตกนรกคือผู้ที่เลี้ยงสัตว์เช่น ไก่ หมู และขายสัตว์นั้นไว้ขายก็ดี ไว้กินก็ดี ด้วยจิตใจที่มีความโลภโกรธหลง

ในการลงโทษ นิรยบาลทั้งหลายจะจับสัตว์นรกนอนลงแล้วถากด้วยขวาน และจอบที่มีคมใหญ่เท่าหลังคาเรือน แล้วจับตีนสัตว์นรกตั้งขึ้นเอาหัวปักลง แล้วถาก

๔๔ รื่นฤทัย สัจพันธ์

ด้วยพรัามีคมใหญ่เท่ากระดิ่ง จนหมดเลือดเนื้อ เหลือแต่กระดูก พอลมพัดมา ผิวหนังเลือดเนื้อก็เกิดขึ้นใหม่ เหล่านี้รยบาลก็จะทำโทษซ้ำแล้วซ้ำอีก

ผู้ที่เป็นข้าศึกศัตรูกันด้วยใจเคียดพยาบาทจะตกนรกขุมนี้ เมื่อเกิดเป็นสัตว์นรก เล็บกลายเป็นดาบ สัตว์นรกพอเห็นกันก็เข้าต่อสู้ห้าพันปีกันเป็นท่อน เมื่อมีลมพัดมา ผิวหนังเลือดเนื้อเกิดขึ้นมาใหม่ สัตว์เหล่านั้นก็ฆ่าฟันกันอีก ทุกข์ทรมานกว่าจะสิ้นกรรม

ผู้ที่สั่งให้ผู้อื่นฆ่าสัตว์ ด้วยความโลภอยากกินเนื้อ หรือด้วยความโกรธเคียดแค้น เมื่อตายแล้วก็ไปเกิดในสญชีพนรกเช่นกัน ผู้ที่เลี้ยงสัตว์ทั้งหลาย ขุนให้อ้วนพีเพื่อจะฆ่า เมื่อตายก็ตกนรกขุมนี้ด้วย ผู้ที่ให้อาวุธแก่ผู้อื่น แล้วบังคับให้ไปฆ่าคนหรือสัตว์ เมื่อตายก็จะเกิดในสญชีพนรก

สญชีพนรกมีนรกบ่าว ๑๖ ขุม มียมโลก ๔๐ แห่ง แต่ละแห่งมีพระภูายมราชดูแล

มีข้อความกล่าวถึงระยะเวลาของการเสวยบาปกรรมของสัตว์นรกในนรกแต่ละขุม โดยเปรียบเทียบปีนรกกับปีสวรรค์และปีมนุษย์ ดังนี้

อายุเทวดาชั้นจตุรหาราชิก ๕๐๐ ปี เท่ากับปีมนุษย์ ๙ ล้านปี เท่ากับระยะเวลาในสญชีพนรก ๑ วัน ๑ คืน อายุสัตว์นรกในสญชีพนรกคือ ๕๐๐ ปี

อายุเทวดาชั้นดาวดึงษา ๑๐๐๐ ปี เท่ากับปีมนุษย์ ๓ โกฎิ ๖ ล้านปี เท่ากับระยะเวลาในกาฬสูตนรก ๑ วัน ๑ คืน อายุสัตว์นรกในกาฬสูตนรกคือ ๑๐๐๐ ปี

อายุเทวดาชั้นยามา ๒๐๐๐ ปี เท่ากับปีมนุษย์ ๑๔ โกฎิ ๔ ล้านปี เท่ากับระยะเวลาในสังฆาตนรก ๑ วัน ๑ คืน อายุสัตว์นรกในสังฆาตนรกคือ ๒๐๐๐ ปี

อายุเทวดาชั้นดุสิตา ๔๐๐๐ ปี เท่ากับปีมนุษย์ ๕๗ โกฎิ ๖ ล้านปี เท่ากับระยะเวลาในชาลโรจนนรก ๑ วัน ๑ คืน อายุสัตว์นรกในชาลโรจนนรกคือ ๔๐๐๐ ปี

อายุเทวดาชั้นนิมานนรดี ๘๐๐๐ ปี เท่ากับปีมนุษย์ ๒๓๐ โกฎิ ๔ ล้านปี เท่ากับระยะเวลาในฐมโรจนนรก ๑ วัน ๑ คืน อายุสัตว์นรกในฐมโรจนนรกคือ ๘๐๐๐ ปี

อายุเทวดาชั้นบรมมิตวสวัตตี ๑๖,๐๐๐ ปี เท่ากับปีมนุษย์ ๙๒๑ โกฎิ ๖ ล้านปี เท่ากับระยะเวลาในตาปนรก ๑ วัน ๑ คืน อายุสัตว์นรกในตาปนรกคือ ๑๖,๐๐๐ ปี หรือครึ่งอันตรงกับ ส่วนสัตว์นรกในอวิจีนนรกจะมีอายุหนึ่งอันตรงกับ

กาฬสูตนรก อยู่ในสญชีพนรก เป็นนรกที่ลุกเป็นไฟเช่นกัน ผู้ตกนรกคือผู้ที่ทำ

“มิตรโพร” บิดามารดาและมิตรสหาย กล่าววาทะสอเสียด กล่าวเท็จ นีรยบาลจะผลึก สัตว์นรกให้ล้มลงเหนือแผ่นเหล็กแดง เอาบรรทัดทอดแล้วถากหรือเลื่อยหรือตัดสัตว์ นั้นให้ขาดเป็นท่อนประดุจท่อนอ้อย สัตว์นรกเสวยทุกซัจะตายก็ไม่ตาย

ผู้ที่โกรธแค้นจองเวรผู้อื่น ลงโทษผู้อื่นด้วยการตัดมือ ตัดตีน ตัดหู ตัดจมูก จะบังคับให้ผู้อื่นทำหรือกระทำด้วยตนเอง ก็ตกนรกขุมนี้ให้นีรยบาลปั้นร่างกายเป็นท่อน

เมื่อถูกลงโทษ สัตว์นรกพยายามหนี นีรยบาลตวาดด้วยเสียงอันดัง ทำให้ สัตว์นรกหวาดกลัวตัวสั่น ตกใจยืนอยู่ที่นั่น แผ่นเหล็กถูกเป็นไฟจำนวนเป็นแสนก็เกี่ยว สัตว์นั้น ให้เนื้อ หนัง เอ็น ไหม้สิ้น แต่ด้วยอกุศลกรรม เนื้อ หนัง เอ็น นั้นก็กลับเต็มดัง เดิม แล้วแผ่นเหล็กก็มาเกี่ยวใหม่ซ้ำแล้วซ้ำอีกจนสิ้นกรรม

ผู้ที่ผูกมัดสัตว์ด้วยบ่วง ด้วยเชือก บรรพชิตที่ทุศีล ก็ตกนรกขุมนี้เช่นกัน

สังฆาตนรก อยู่ใต้กาศพิศุนนรก เต็มไปด้วยภูเขาลูกเป็นไฟ คนที่ฆ่าสัตว์ต่าง ๆ จะเกิดในนรกขุมนี้ สัตว์นรกบางตัวมีหน้าเป็นช้าง ตัวเป็นคน บางตัวหน้าเป็นคน ตัว เป็นช้าง บางตัวหน้าเป็นม้า ตัวเป็นคน บางตัวหน้าเป็นคน ตัวเป็นม้า บางตัวหน้าเป็นควาย ตัวเป็นคน บางตัวหน้าเป็นคน ตัวเป็นควาย บางตัวหน้าเป็นวัว ตัวเป็นคน บางตัวหน้าเป็นคน ตัวเป็นวัว นีรยบาลจะเทียมสัตว์นรกด้วยแอกที่ลูกเป็นไฟ ผูกด้วย เชือกเหล็กที่ลูกเป็นไฟ แทงสัตว์เหล่านั้นด้วยคอกเหล็กที่ลูกเป็นไฟ ตัดด้วยค้อนเหล็กไฟ พาเล่นไปมาบนแผ่นเหล็กแดงเป็นไฟ สัตว์นรกต้องเสวยทุกซัไปจนกว่าจะสิ้นกรรม

ผู้ที่ฝึกช้างฝึกม้าเป็นนายสารถิจะตกนรกขุมนี้ นีรยบาลจะลากแขนสัตว์ นรก ภูขึ้นถูกลงกับภูเขาที่ลูกเป็นไฟ แล้วถูก ภูหลัง ภูสี่ข้าง ขึ้น ๆ ลง ๆ กับภูเขาไฟจน เนื้อหนังหลุดลอกปอกเปิก แสบร้อนทรมานจนกว่าจะสิ้นกรรม

ผู้ที่ทอดสัตว์เป็น ๆ ในน้ำมันเดือด ๆ ในทรายร้อน ๆ ในกระเบื้องร้อน ๆ จะ เกิดในสังฆาตนรก นีรยบาลจะให้ร้องขับไล่สัตว์นรกให้เข้าไปที่ภูเขาซึ่งมีกองไฟกั้นหน้าอยู่ เมื่อสัตว์นรกอยู่ท่ามกลางกองไฟ ภูเขาไฟสองลูกก็ถล่มมาหีบสัตว์นั้นดุจหีบน้ำมันหรือ หีบน้ำอ้อย เนื้อหนังเอ็นของสัตว์นรกหลุด กระดูกแหลกเป็นจุณ เลือดไหลตั้งน้ำ เมื่อ ภูเขาถอยกลับไป เนื้อหนังเอ็นกระดูกของสัตว์นรกก็เต็มดังเดิม ภูเขาไฟก็แล่นมาหีบอีก จนกว่าจะสิ้นกรรม บางทีนีรยบาลจับสัตว์นรกฝังในแผ่นเหล็กเป็นไฟไว้เพียงเอาจึงไม่ให้เคลื่อนไหวได้ ภูเขาไฟก็ถล่มจากทิศต่าง ๆ มาบดให้ละเอียดเป็นจุณวนเวียนไป เช่นนี้จะจนกว่าจะพ้นวิบากกรรม

ขาลโรจวนรก นรกนี้เต็มไปด้วยดอกบัวและฝักบัวนับแสน ผู้มีจิตที่เต็มไปด้วยความโกรธจะบังเกิดในนรกขุมนี้ สัตว์นรกจะบังเกิดในฝักบัว ภายเบื้องบนเข้าไปในฝักบัวเพียงแค่นม ภายเบื้องล่างอยู่ในฝักบัวเพียงแต่เข่า ไฟลุกอยู่ข้างใต้ฝักบัวนั้น ไฟเข้าไปเผาผลาญสัตว์นรกทวารทั้ง ๙ เมื่อไฟเข้าหูขวาก็ลอดไปออกหูซ้าย เมื่อไฟเข้าปากก็ลอดออกไปทางทวารเบื้องต่ำ สัตว์นรกทุกขั้ประมาณจนกว่าสิ้นกรรม

อุมโรจวนรก เป็นนรกที่เต็มไปด้วยควัน ผู้ที่ลักทรัพย์อันเป็นของพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ ครูอาจารย์ และมนุษย์ทั้งหลาย จะเกิดในนรกนี้ นีรยบาลจะถือค้อนไล่ทุบตีหัวสัตว์เหล่านั้นราวทุบหม้อกะทิ ผู้ที่ทุบหัวสัตว์ให้ตายก็เกิดในนรกขุมนี้เช่นกัน

ตาปนรก เป็นนรกที่มีหลาวเหล็กขนาดเท่าลำตาลลูกแดงเป็นไฟนับแสนอัน ผู้ที่เฆมาป่า ทำให้สัตว์ร้อนจนตาย จะไปเกิดในนรกขุมนี้ นีรยบาลจะจับสัตว์นรกหนึ่งบนปลายหลาวเสียบ ไฟลุกไหม้จากแผ่นเหล็กถึงหลาวเสียบ สัตว์นรกลุกไหม้เป็นเปลวเสวยทุกข์ไปจนสิ้นกรรม เมื่อกรรมสิ้น ประตูนรกเปิดออก สุนัขตัวเท่าช้างก็วิ่งเข้าไปกัดกินเนื้อสัตว์นรกเหล่านั้นจนเหลือแต่กระดูก เมื่อเลือดเนื้อกลับคืนมา สัตว์นรกก็ถูกนำตัวขึ้นหลาวเสียบ รับกรรมซ้ำต่อไป

ผู้ที่ฆ่าสัตว์โดยเสียบด้วยไม้ปักให้สูง หรือเผาในไฟ จะมีบาปกรรมตกนรกขุมนี้

ตาปนรกยังเต็มไปด้วยภูเขาเหล็ก ผู้ที่มีอุจเจททิฏฐิ หมายถึงเชื่อว่าชีวิตดับสูญ ไม่เกิดอีก ผู้ที่กล่าวว่ธรรมไม่ใช่ธรรม และสิ่งที่ไม่ใช่ธรรมว่าเป็นธรรม และผู้ที่ทำให้สัตว์ร้อนด้วยไฟ จะตกนรกขุมนี้ นีรยบาลจะฆ่าฟันสัตว์นรกด้วยอาวุธที่ลุกเป็นไฟ และนำสัตว์ขึ้นภูเขาลุกเป็นไฟ เมื่อลมพัดสัตว์นรกตกลงมาหัวปัก อุกุศลกรรมจะทำให้มีหลาวเหล็กผุดจากพื้นขึ้นมาเสียบหัวไปถึงทวาร สัตว์นรกลุกไหม้ด้วยหลาวเสียบร่างเหล่านั้น

มหาอวิจिनรก อยู่ใต้ตาปนรก ผู้ที่กระทำปญจอนันตริยกรรม คือ ฆ่าพ่อ ฆ่าแม่ ฆ่าพระอรหันต์ ทำสงฆฆาต คือทำให้สงฆ์แตกแยก และทำโลหิตุปบาท ผู้ที่ฆ่าพระโพธิสัตว์ ฆ่าหรือทำร้ายผู้มีพระคุณ ทำลายเจตีย์ ตัดต้นมหาโพธิ์ ลักขโมยวัตถุทางศาสนา ผู้ที่เป็นชู้กับภรรยาผู้มีพระคุณ หรือผู้เป็นมิตร ผู้ที่กล่าวมุสาวาท ผู้ที่กินเหล้าแล้วด่าว่าผู้อื่น ผู้ที่มีอุจเจททิฏฐิ สัตตทิฏฐิ ผู้ที่ทุศีล ล้วนตกนรกขุมนี้

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีประตู่ ๔ อัน แต่ละประตู่มีนรกบริวาร ๔ ชุม คือ ฤคณนรก กุกลนรก อสิปัตวันนรก เวตรณีนรก รวมเป็น ๑๖ นรก ในแต่ละทิศมีนรกบริวารคือ ยมโลก ๑๐ แห่ง คือ โลกภูมิ สิมพลีวัน อสินข ตัมโพทก อโยกุล เมสภัพพ ฤคณที่ สัตนที่ สุนัข ยันตปาสาณ รวมทุกทิศเป็น ๔๐ นรก นรกบริวาร ๔ ชุม มีรายละเอียด ดังนี้

ฤคณนรก กว้างประมาณ ๑๐๐ โยชน์ เต็มไปด้วยคุณ หนอง เลือด สังกลิ้นเหม็น มีหนองอันใหญ่เท่าคอช้าง ยาวเท่าเรือโกลน คอยกินสัตว์นรกจนถึงกระดูกถึงสมอง หนองจะซอนไซเข้าทางทวารต่าง ๆ กินเลือดเนื้อจนเหลือแต่กระดูก สัตว์นรกทุกขี เวทนาจนกว่าจะสิ้นกรรม ผู้ที่ปล่อยสัตว์ให้ตายในบ่อ ในแม่น้ำ ตกนรกขุมนี้

กุกลนรก มีเก้าอี้ร้อนและถ่านไฟ สัตว์นรกจะเจ็บแสบร้อนเกินพรรณนา คนที่ทิ้ง สัตว์ให้ตายในฝุ่นร้อน ทรายร้อน บรรพพชิตที่ทุศีล จะตกนรกนี้

อสิปัตวันนรก เป็นป่าใหญ่ เมื่อสัตว์นรกเข้าไป มีลมพัด ไปไม้ก็เป็นหอกดาบ ตกมาตัดร่างสัตว์นรกขาดวิน เมื่อจะลุกหนี ก็มีกำแพงเหล็กกั้นไว้ พื้นนรกเบื้องล่าง เต็มไปด้วยมีดกรด เมื่อสัตว์นรกวิ่งไป ตีนสัตว์เหล่านั้นก็ถูกคมบาดตัดขาดเป็นท่อน ไม่อาจเดินไปได้ ต้องล้มลงที่นั่น ในเวลานั้นมีสุนัขตัวใหญ่เท่าช้าง แร้งปากเหล็กใหญ่ เท่าเกวียน และกาปากเหล็ก เข้าหอมล้อม จิกเนื้อสัตว์นรกจนเหลือแต่กระดูก เมื่อมี เนื้อเกิดเต็มขึ้นใหม่ สัตว์นรกเหล่านั้นก็ถูกงลิโทะฆ่าแล้วฆ่าอีก ผู้ที่จับอาวุธเข้าสู่สงครามสังหารผู้คน ย่อมไปเกิดในนรกขุมนี้

เวตรณีนรก เป็นนรกที่เต็มไปด้วยน้ำทองแดงอันแสบร้อน กลางน้ำเต็มไปด้วย ไบบัวมากมายนับแสน ริมไบบัวเป็นคมมีดกรด ผักบัวเต็มไปด้วยหญ้าคาและหนาม หวายอันคม นอกหญ้าคาและหนามหวายเต็มไปด้วยมีดกรด สัตว์ที่ตกนรกขุมนี้กระหายน้ำ เป็นอันมาก พอเห็นแม่น้ำเวตรณีนกก็แล่นไปตามทางที่ด้ายด้วยมีดกรด ถูกมีดกรดบั่น ขาดเป็นท่อน เมื่อสัตว์นรกอื่นเห็นเข้าจึงถอยออกมา นีรยบาลก็ทุบตีทิ่มแทงด้วยไม้ค้อน เหล็ก สัตว์นรกต้องเดินหน้าไป ก็ถูกมีดกรดบั่นร่างขาด ล้มลงนอนอยู่ เมื่อลุกขึ้นเอามือ ทำแผ่นดิน มือก็ถูกมีดกรดตัดขาดไม่อาจลุกขึ้นได้ สัตว์นรกร่างขาดเป็นท่อนจมในเลือด ของตนราวกับเนื้อที่วางอยู่บนเขียง เป็นอยู่เช่นนี้ครั้งแล้วครั้งเล่า นีรยบาลเอาเบ็ดเหล็ก ลูกเป็นไฟมาเกี่ยวสัตว์นรกที่ล้มลง แล้วทิ้งลงในหวายอันมีหนามแหลมยาว ร่างสัตว์ ลุกเป็นไฟ ขาดเป็นท่อน ทุกข์ทรมานเหลือแสน แล้วไม้เสียบเหล็กลูกเป็นไฟก็ผุดขึ้นจาก

ได้หนามหวาย สัตว์ที่ตกจากหนามหวายก็ลงไปโดนเหล็กเสียบอยู่ ประจุปลาที่ถูกเสียบไม่ตาย ครั้นสัตว์รกรหลุดจากไม้เสียบก็จะตกลงไปบนใบบัวที่เป็นคมมีดกรด ใบบัวตัดร่างขาดเป็นท่อน จากนั้นก็ตกลงในน้ำอันแสนร้อน น้ำลูกเป็นเพลิง สัตว์รกรถูกเป็นไฟ เพราะได้พื้หน้าดาราตายไปด้วยมีดกรดอันคม ร่างสัตว์รกรวายเป็น ๆ มา ๆ อย่างทุกขุทรมาน นีรยบาลก็ไล่แทงสัตว์รกรด้วยอาวุธต่าง ๆ

จากนั้นนียรบาลนำเบ็ดเหล็กถูกเป็นไฟมาเกี่ยวสัตว์รกรให้นอนเหนือแผ่นเหล็กลูกแดง แล้วถามสัตว์รกรว่าอยากสิ่งใด สัตว์รกรตอบว่าอยากข้าว นียรบาลจึงเอากะเช้าเหล็กตักก้อนเหล็กลูกแดงเทใส่ปาก สัตว์รกรขบฟันแน่น นียรบาลก็เอาลิ้มเหล็กไฟข้างปาก แล้วเอาก้อนเหล็กแดงเทใส่ ไหม้ปาก ไหม้ท้อง ไหม้ไส้ จนออกไปทวารเบื้องล่าง เมื่อนียรบาลถามอีกว่าปรารถนาสิ่งใด สัตว์รกรตอบว่าปรารถนาให้นียรบาลทั้งหลายก็นำหม้อเหล็กตักน้ำทองแดงเข้าไปใกล้ สัตว์รกรขบฟันไว้ นียรบาลก็เอาลิ้มเหล็กงัดปากแล้วเทน้ำทองแดงเข้าไป ไหม้ปาก ไหม้คอ ไหม้ท้อง ไหม้ไส้ แล้วไหลออกไปทางทวารเบื้องต่ำ

ผู้ที่ตกนรกขุมนี้ ได้แก่ ผู้ที่มีกำลังกาย กำลังทรัพย์ แต่กลับเบียดเบียนผู้ที่ด้อยกว่า ฆ่า ฟัน มัด ผูก ซึ่งเอาทรัพย์จากผู้ที่อ่อนแอกว่า ผู้ที่ทอดสัตว์เป็น ๆ ในน้ำร้อน ในน้ำผึ้งร้อน ไม่ว่าจะกินเองหรือทำให้ผู้อื่นกิน บรรพชิตที่ทุศีล หญิงชายที่เห็นคนอื่นกิน ชี้อ้าง ชี้อ้า ปลาเน่า น้ำสกปรก น้ำพิษ ผู้ที่กินเหล้าเมา สงฆ์ที่ผิดศีล บริโภคน้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ล้วนตกนรกขุมนี้

จากนั้นไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสกล่าวถึงยมโลก ๑๐ แห่ง ในทิศทั้งสี่ไว้ดังนี้

โลหกุมภินรก มีหม้อเหล็กอันใหญ่เท่าภูเขา ลึกสุดแผ่นดิน เต็มไปด้วยน้ำทองแดงเดือดลุกเป็นไฟ นียรบาลที่มีรูปร่างน่ากลัวจับตีนสัตว์รกรเอาหัวปักลงในหม้อน้ำทองแดงนี้

ผู้ที่เบียดเบียนทำร้ายสมณชีพราหมณ์ผู้ถือศีล จะบังเกิดในนรกนี้

สิมพลินรก มีต้นจัญใหญ่ สูงนับโยชน์ มีหนามแหลมคมยาว ๒๖ นิ้ว ลูกเป็นไฟ นียรบาลทุบตีสัตว์รกรด้วยค้อนให้ป็นชิ้นต้นจัญ เมื่อสัตว์รกรขึ้นไป หนามจัญก็กลับปลายมาแทงเข้าตาเข้าหน้าอก สัตว์รกรกลัวอดอยหนี นียรบาลก็ไล่ทุบตี เมื่อหนีไปอยู่เหนือคาคบไม้จัญ กาบปากเหล็ก แรงปากเหล็กก็บินมาจิกกินเนื้อ เมื่อหนีลงมา หนามจัญ

ก็กลับปลายขึ้นบน แหวงตา แหวงตัว เมื่อสัตว์นรกไต่ลงมาถึงพื้นแผ่นเหล็กลุกแดง สุนัขใหญ่เท่าช้างก็มาขบกัดกินเนื้อสัตว์ทั้งหลาย

หญิงชายที่ประพฤตินิดในกาม ครั้นตายก็ไปเกิดในสิมพลีนรก หญิงอยู่ที่ปลายต้นจิ้ง ชายอยู่ที่โคนต้น นีรยบาลทั้งหลายนำอาวุธไล่แทงให้ชายปีนต้นจิ้ง เมื่อปีนขึ้นไป หนามจิ้งก็กลับหน้าลงมาทิ่มแทง ฝ่ายหญิงที่อยู่ข้างบน นีรยบาลก็ไล่แทงให้ลงมา ชายหญิงก็ปีนขึ้นลงอยู่เช่นนี้ หากตกลงมาก็จะมีไม้เสียบเหล็กผุดจากพื้นแผ่นเหล็กมาเสียบหัวสัตว์นรกนั้น

อสินขนรก มีสัตว์นรกที่มีเล็บเป็นดาบเหล็กลุกเป็นไฟไล่ต่อสู้แทงกัน ผู้ที่ยืนดีในการรบฆ่าฟัน เมื่อตายก็จะตกนรกขุมนี้

ตัมโพทกนรก เป็นนรกที่เต็มไปด้วยน้ำเหล็กแดงที่สัตว์นรกดูตकिन

อโยกุลนรก มีก้อนเหล็กลุกเป็นไฟที่สัตว์นรกเคี้ยวกิน คนที่ตกนรกนี้เป็นผู้ลักทรัพย์ ปล้นทรัพย์ของผู้อื่น

เมสภบัพนรก เต็มไปด้วยภูเขาดั่งอยู่สองข้าง บีบสัตว์นรกให้แหลกเป็นจุน ผู้ที่ฆ่าสัตว์เล็กสัตว์น้อย เช่น บีบไข่เลือดไข่เส้นด้วยเล็บ ทีบสัตว์ด้วยเครื่องทียบให้ตาย จะตกนรกนี้

ภูจนรก มีน้ำไหลหลาก เมื่อสัตว์นรกที่ร้อนเพราะไฟนรกและเหยียบบนแผ่นเหล็กร้อนแดงทนไม่ไหว ลงไปในแม่น้ำ แม่น้ำก็ลุกเป็นไฟ เป็นข้าวแกลบ ข้าวลีบ สัตว์นรกที่กระหายน้ำ ก็ดูตकिनข้าวแกลบข้าวลีบนั้น ลุกเป็นไฟ ไหม้ตัว คนที่ตกนรกขุมนี้เป็นคนที่ปนข้าวแกลบข้าวลีบในข้าวเปลือกเพื่อขายเอากำไร

สิตนรก เต็มไปด้วยเลือดหนองเน่าเหม็นร้ายกาจ สัตว์นรกที่ถูกไฟนรกเผาผลาญอยากกินน้ำ ก็กินน้ำเลือดน้ำหนองนั้น ผู้ตกนรกนี้คือผู้ที่ทำกรรม คือฆ่าพ่อฆ่าแม่ เมื่อตายก็ไปตกอวิจันรกก่อน แล้วมาตกในอุสุทฺถนรกหรือนรกบริวารโดยลำดับก่อนจะมารับกรรมที่สิตนรก

สุนักขนรก เต็มไปด้วยสุนัข ๕ ประเภท คือ หมาดำ หมาขาว หมาแดง หมาเหลือง และหมาดำ ตัวใหญ่เท่าช้าง จะวิ่งไล่สัตว์นรกบนแผ่นเหล็กลุกแดงแล้วเหยียบหน้าอกสัตว์นรกนั้นด้วยตีนหน้าสองข้าง แล้วขบทิ้งเนื้อและกระดูกกิน แร้งกาปากเหล็กทั้งหลายก็มาช่วยจิกกินเนื้อด้วย ผู้ที่ตกนรกขุมนี้คือผู้ไม่ให้ทาน หากมีผู้อื่นให้ก็ทักท้วงขัดขวาง ผู้ที่ตำว่าสมณชีพราหมณ์ที่เดินบิณฑบาต หรือแกล้งให้หมาขบกัด

ยันตปาสาณนรก มีก้อนหินใหญ่กลิ้งทับสัตว์นรกแหลกเป็นจุณ ผู้ที่ตกนรกนี้ เป็นผู้ทำอกุศลกรรมเช่นเดียวกับผู้ที่บังเกิดในเมสกะปัตตนรก

วิเคราะห์ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส

ไตรภูมิพระร่วงฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส เป็นหนังสือไตรภูมิที่มีได้คัดลอกจาก*ไตรภูมิภิกขา*โดยตรง เพราะมีข้อความและการลำดับความแตกต่างกันมาก น่าจะเป็นการบันทึกขึ้นโดยการรวบรวมจากคัมภีร์ต่าง ๆ และจากความเชื่อที่ปลุกฝังในใจกันต่อ ๆ มาในสังคมไทย เพราะข้อความหลายตอนพรรณนาซ้ำ แต่เพิ่มรายละเอียด และมีเนื้อความบางส่วนแตกต่างกันไป เช่น เรื่องไฟบรรลัยกัลป์ เรื่องการสร้างโลก สร้างมนุษย์ เรื่องทวีปทั้ง ๔ และเรื่องนรก เป็นต้น

จุดประสงค์ของการบันทึกเรื่องไตรภูมิสำนวนนี้ไว้ ไม่ได้มุ่งจะแสดงเรื่องภพภูมิ ดังนั้นจึงไม่ได้กล่าวถึงการที่โลกแบ่งเป็น ๓ ภูมิ คือ กามภูมิ รูปภูมิ อรูปภูมิ เช่นใน*ไตรภูมิภิกขา*เลย *ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส* จึงไม่มีเรื่องเปรต เดรัจฉาน อสุรกาย มนุษย์ เรื่องโสฬสพรหมในรูปภูมิ และเรื่องพรหมชั้นต่าง ๆ อรูปภูมิ และที่สำคัญไม่ได้มุ่งเน้นสั่งสอนเรื่องนิพพานและหนทางไปสู่นิพพาน อันเป็นภาวะที่หลุดพ้นไปจากสังสารวัฏ ซึ่งใน*ไตรภูมิภิกขา* เนื้อหาสำคัญส่วนนี้จะอยู่ในเอกาทศมกัณฑ์ เนื้อหาส่วนที่ไม่ได้กล่าวไว้ใน*ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส* อีกส่วนหนึ่งคือเรื่องป่าหิมพานต์ ซึ่งมีอิทธิพลสำคัญต่อวรรณคดีและทัศนศิลป์ของไทยอย่างยิ่ง

ส่วนเรื่องนรก *ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส* ให้รายละเอียดมากกว่า*ไตรภูมิภิกขา* โดยกล่าวถึงมหานรก ๘ ชุม (แต่ไม่ได้กล่าวถึงชื่อมหาตปนรก) นอกจากนี้ยังกล่าวถึงนรกบริวาร ๑๖ ชุม และยมโลกในทิศต่าง ๆ อีกทิศละ ๑๐ ชุม ไตรภูมิสำนวนนี้จึงมีชื่อ นรก ภาพการลงโทษ ตลอดจนจนความผิดบาปของสัตว์นรกละเอียดกว่าใน*ไตรภูมิภิกขา* ซึ่งกล่าวถึงเพียงมหาเวจีนรก นรกป่าว ๑๖ ชุม และโลกันตนรก รายชื่อของนรกป่าว ๑๖ ชุมใน*ไตรภูมิภิกขา* ไม่ตรงกับ*ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส* ซึ่งนำนรกบริวารหลายแห่งไปรวมไว้ในยมโลกประจำทิศ เช่น โลกภูมิ นรก สิมพลีนรก สุนัขนรก และไม่มีชื่อโลกันตนรกเลย

ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส มีเนื้อความที่แสดงให้เห็นอิทธิพลของ

ศาสนาฮินดูและพราหมณ์ที่หล่อหลอมเข้ามาในพุทธศาสนาอย่างมาก ทำให้เนื้อความบางตอนต่างจากไตรภูมิฉบับต่าง ๆ ที่มาจากคัมภีร์ทางพุทธศาสนาทั้งไตรภูมิสมัยสุโขทัยและสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่การกล่าวถึงผู้สร้างโลกว่าเป็น พระบรมเมศวร ดังข้อความที่กล่าวว่า “แผ่นดินนี้พระบรมเมศวรเป็นเจ้า หากให้เป็นสรรพทุกประการ...” พระบรมเมศวร คือ พระอิศวร ซึ่งตรงกับใน โองการแข่งน้ำ ที่กล่าวว่า “โอม บรมเมศวรอาจผายผาหหลวงอะคร้าว” และในตอนกำเนิดเทวดา ได้กล่าวถึงพระผู้สร้างอันยิ่งใหญ่ ซึ่งมีพระนามว่า พระบรมสุขขสมพิจิตรมหาพรหมเทพราช พระมหาพรหมเทพราชของคัมภีร์ทรงสร้างเทพเทวดา อสูร ฤๅษี ราชสีห์และคชสารด้วยเลข ๑๒ ตัว ตัวอย่างเช่นตอนที่ทรงทอดเลข ๑ ลงมาเป็นเทวดาองค์หนึ่ง เมื่อเทวดาองค์นั้นขอพร ก็ทรงให้ชื่อว่าพระอิศวร ดังข้อความว่า “... บ่ายหน้าเสด็จเหนืออากาศ ทำตระบะสมาธิบังคมประนมถวยากรขอพระบรมสุขขสมพิจิตรมหาพรหมเทพราช ท่านจึงชมอโรให้นามกรชื่อพระอิศวร” (หน้า ๖๕) และทรงทอดเลข ๒ ลงมาเป็นเทวดาก็ประทานนามว่าพระพรหม ดังนี้ “...ยอกรบังคมประนมเหนืออากาศ ขอพระจงชมอโรให้พรชื่อพระพรหม” (หน้า ๖๖)

ในตอนที่กำลังกล่าวถึงการสร้างเขาพระสุเมรุ และยกเขาพระสุเมรุตั้งบนแก้ววิเชียร ๓ ดวงที่วางเป็นก้อนแก้ว และเอาแก้วสามดวงนั้นตั้งเหนือหลังเต่าชื่อมหาธรณี เป็นคติความเชื่อที่ไม่ปรากฏในไตรภูมิอีก การจินตนาการว่ามีเต่าหนุนได้เขาพระสุเมรุพ้องกับความคิดเรื่องภูมวดารในนารายณ์สิบปาง ซึ่งเป็นเรื่องเล่าถึงการกวณเกษียรสมุทรเพื่อทำน้ำอมฤต โดยให้พญานาคพันรอบเขามันทร เทวดายื้อหางนาค อสูรยื้อหัวนาค ชักเขามันทรให้หมุนปั่นด้วยกำลังแรงเพื่อเกิดความร้อนจนด้วยาสมุนไพรร่างต่าง ๆ ที่ใส่ลงในเกษียรสมุทรออกฤทธิ์ทำให้บังเกิดเป็นน้ำอมฤต พระนารายณ์ทรงขอदारเป็นदारองรับภูเขามันทรไว้เพื่อไม่ให้ทะเลโลกจนแตกดับ

เรื่องกวนเกษียรสมุทรยังถูกนำมาปนกับเรื่องรามเกียรติ์ในลักษณะ “จับแพะชนแกะ” ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสน่าจะเป็นไตรภูมิฉบับชาวบ้าน ที่เรียบเรียงเรื่องราวตามเรื่องเล่าต่าง ๆ ที่ตกทอดกันมา และนำมาผสมผสานกันใหม่อย่างสับสนปนเป ดังในตอนที่กำลังกล่าวถึงกำเนิดพระกฤษณะนารายณ์ จากเลข ๙ ได้แทรกเรื่องพระญาพาลีช่วยเหล่าเทวดาชักเขาพระสุเมรุให้ตรง อสูรชักทางหัวนาคข้างหนึ่งเทวดาชักทางหางนาค เมื่อฝ่ายอสูรชักไม่ตรงก็เป็นฝ่ายแพ้ พระญาพาลีช่วยเทวดาชักเขาพระสุเมรุให้ตรง เกิดน้ำอมฤต และมีน้ำพิษแตกออกมาจากเขา

๕๒ รัตนกัณฑ์ สัจจพันธ์

พระสุเมรุนั้น พระบรมเมศวรเสวยน้ำพิष เกิดนางดารา และนกแขกเต้าตัวหนึ่ง พระบรมเมศวรให้เทวดาทิ้งหลาย พระอาทิตย์ พระจันทร์ ตีมน้ำอมฤต ราหูปลอมตัวเป็นเทวดา มาขโมย พระจันทร์เห็นเข้าก็ทุลให้ทราบ พระนารายณ์จึงขว้างจักรตัดร่างราหูขาดเป็นสองท่อน

ในตำนานการกวนเกษียรสมุทรทำน้ำอมฤตไม่มีพาลี ไม่ได้ใช้เขาพระสุเมรุ และสิ่งที่เกิดจากน้ำอมฤต ไม่ใช่นางดาราและนกแขกเต้า จึงเห็นได้ว่าเป็นการเล่าเรื่องปนกัน

ส่วนในเรื่องรามเกียรติ์ เขาพระสุเมรุเอนทวดเพราะรามสู้รบกับออรุณ และรามสู้รบจับออรุณพาดกับเขาพระสุเมรุจนสิ้นชีวิต พระอิศวรจึงให้เหล่าเทวดา นักสิทธิ์วิทยา ครุฑ นาค พญากากาศ และสุครีพมาช่วยกัน โดยให้นำนาคพันรอบเขาพระสุเมรุ เมื่อช่วยกันจุดเท้าใดก็ไม่สำเร็จ สุครีพจึงออกอุบายให้ครุฑยุคนาคไว้ แล้วเอานิ้วจิ้มสะดือนาค นาคสะดุ้งชนดตัวทันที เขาพระสุเมรุจึงเขยื้อนจนตั้งตรง พระอิศวรจึงปูนบำเหน็จให้พญากากาศเป็นพาลีธราช และมอบนางดาราวดีใส่ผอบฝากให้พาลีนำไปให้สุครีพ

ในไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสยังปนเรื่องพระอิศวรฝากนางดาราให้สุครีพกับเรื่องพระอิศวรประทานนางมณฑาให้ทศกัณฐ์เข้าด้วยกัน ดังที่พรรณาน่าว่า

จึงพระบรมเมศวรเห็นพระญาพาลีก็ให้นางดาราแก่พระญาพาลี ๆ
ก็ว่ามีเอาเพราะเมียข้ายัง ข้าจะเอาไปให้น้องข้าชื่อสุครีพ จึงพระบรมเมศวร
ว่าเยี่ยมมิเป็นสัจว่าดั่งนี้กมัง จึงพระญาพาลีว่า ถ้าแลข้ามีความประมาท
แลมิสัจดั่งข้าว่านี้ใส่ จงป็นพระนารายณ์ได้ผลลาญเกิด จึงให้นางมาแก่
พระญา ๆ ก็เอามาฝากสุครีพได้มีพบนางมณฑาเทวี ๆ นั้นราพณาสูร
เอาเป็นเมีย จึงพระญาพาลีว่าได้ไปอยู่ได้ไปนอนด้วยแล้ว แลจะเยี้ยใด
แก่มันเลย จึงบีบเอาแต่ลูกนั้นมา แลเรียกชื่อองค์นี้แล จึงพระญาพาลี
ก็เอานางดาราเป็นเมียอยู่แล เยี้ยดั่งนั้นจึงป็นพระรามได้ฆ่ามันเพราะมัน
แพ้แก่สัจแล จึงได้เมืองแก่สุครีพ สิ้นชั่วสุครีพจึงได้แก่องค์ผู้เป็นหลาน
แลองค์ก็เสวยเมืองนครขีดชิน คนทั้งหลายเรียกชื่อว่าพาลีมาแต่เท่า
บัดนี้แล (กรมศิลปากร, ๒๕๕๔ : ๗๓)

ในเรื่องรามเกียรติ์ ทศกัณฐ์ไปยกเขาพระสุเมรุที่เอนเฉียงเพราะฤทธิส์ร้อยสังวาล

ของวิรุฬหกยักษ์ พระอิศวรให้ทศกัณฐ์ขอรางวัล ทศกัณฐ์ขอพระขุนมา พระอิศวรจึงจำต้องมอบให้ แต่ทศกัณฐ์นำพระขุนมาไปไม่ได้ไกลเพราะร่างร้อนดังไฟต้องถวายนั่น พระนารายณ์จึงแนะนำให้อาณาภพมณฑลพิษซึ่งพระฤๅษีนำมาถวายพระอิศวร ทศกัณฐ์อุ้มนางมณฑลพิษเข้าเมืองขีดขิน พาลีจึงเหาะขึ้นไปชิงนางเป็นชายา จนนางตั้งครรภ์ ต่อมาทศกัณฐ์ขอให้พระฤๅษีองค์ใดช่วยว่ากล่าวพาลี พาลียอมคืนนางมณฑลพิษให้แก่ชอลูกไว้ พระฤๅษีจึงฝากครรภ์นางมณฑลพิษนำลูกมาเลี้ยงไว้ในท้องแพะ เมื่อคลอดออกมาได้ชื่อว่าองคต

เรื่องรามเกียรติ์เป็นวรรณคดีสำคัญเรื่องหนึ่งที่คนไทยนิยมกันมาก จึงพบว่ามี การแทรกเรื่องราวบางตอนอยู่ในไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส นอกจากเรื่องพาลีที่กล่าวไปแล้ว ยังปรากฏเรื่องอุรุพงษ์ อยู่ในตอนที่มหาพรหมเทพราชทอดเลข ๘ ลงมาบังเกิดเป็นเพศญาคบาลพิศณุกรรมชี้ยเทพราช และสร้างเหล่าอสูรซึ่งเป็นตัวละครต่าง ๆ ในเรื่องรามเกียรติ์ แต่จะเห็นได้ว่าเรื่องราวแทบจะไม่ตรงกับเรื่องรามเกียรติ์เลย ดังเช่นกล่าวว่

ครั้นเกิดศรียหัยพีเอ้อยแล้วก็เกิดทศกัณฐ์ แล้วก็เกิดกักรศ แล้วก็เกิดพิภก แล้วเกิดลบพระหัต แล้วเกิดราชขร แล้วเกิดราชตรีศูล แล้วเกิดราชคช แล้วเกิดราชมโหทร แล้วเกิดราชไชลทร แล้วเกิดราชอัญญทิกาย แล้วเกิดราชามุขรากรษัตร์ แล้วเกิดนางสำนุษาสุดท้อง นางศรีกีภษา แม่ทศกัณฐ์ พ่อทศกัณฐ์ชื่อพิไชยพิศณุกรรมเทพาสุร (กรมศิลปากร, ๒๕๕๔ : ๗๐)

นอกจากนี้ ตอนที่กล่าวถึงกำเนิดลังกาทวีปก็ต่างกับไตรภูมิสำนวนอื่น ๆ โดยกล่าวว่าพระบรมเมศวรทรงมอบแผ่นดินให้ขมภูปากัดนาคราช แต่ขมภูปากัดนาคราช หลงให้มอบแผ่นดินแก่พระพายผู้ทรงฤทธิ์ เมื่อทั้งสองเกีย่งกัน พระบรมเมศวรจึงให้ประลองฤทธิ์กัน ใครชนะได้ครองแผ่นดิน เมื่อรบกัน พระพายได้ชัยชนะ ตัดเศียรขมภูปากัดนาคราชที่ไม่ได้กินอาหารมา ๗ วัน ไปตกในมหาสมุทร นาคราชก็เวยเขาพระสุเมรุหักไปตกในมหาสมุทรด้วย ทั้งยอดเขาและหัวนาคจึงบังเกิดเป็นเกาะสิงหลทวีปหรือลังกาทวีป เรื่องราวเช่นนี้มีปรากฏในคำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา ตอนพระรามประชุมพลเมื่อพระรามตรัสถามพิภกถึงความเป็นมาของเกาะลังกา พิภกกราบทูลว่าเกิดจากพระพายต่อสู้กับวิรุณนาค แล้วหักยอดเขาพระสุเมรุพุ่มลงมหาสมุทร เกิดเป็นเกาะลังกา

๕๔ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์

ตั้งพรรณนาไว้ว่า

พิภกกัมเกล้าพูลสา	แกลงโดยทราบการ
อดีตดีก้าบรพ	
ว่าองค์พระพายเทวัญ	วิวาทუნกัน
กับขุนวิรุณนาคา	
หักเอายอดเมรุชั้ตมา	ตกกลางมหา
สมุทรอ่าววังวน	
โลกสมมตินามคำกล	สืบมาตราบดล
บัดนี้ว่านิลกาพา	
พุ่มคลื่นระลอกคลื่นเลื่อนผกา	กระทบชั้ตทรายมา
ก็ดอนขึ้นกลางชลธิ	
พฤกษ์รุ่งเรียงร่วมเรือนขจี	กาภายลิตีมี
มहितอยู่อาศัย	
จึงเรียกเกาะรังกาไกร	ร้อยโยชน์ยาวใน
จังหวัดพิภพมณฑล	

(ประชุมคำพากย์รามเกียรติ์ เล่ม ๒, ๒๕๔๖ : ๔๙)

เมื่อพิจารณาในแง่วรรณศิลป์ ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสน่าจะเป็น ส่วนวนที่แต่งโดยกวีพื้นบ้านมากกว่ากวีราชสำนัก เพราะใช้ถ้อยคำสามัญธรรมดา แทบไม่มีคำในทำเนียบวรรณคดี สรรพสัตว์ที่พรรณนาไว้ในมหาสมุทรสี่พันดริก็ เป็นอาหารพื้น ๆ ของชาวบ้าน ดังบรรยายว่า

ในสมุทรมัน มุสสลมจุใจ มีปลาช่อนยาวโยชน์หนึ่ง โรหิตุดมจุใจ มีปลาตะเพียนยาวโยชน์หนึ่ง กิสุสมมจุใจ มีปลาชิวยาวโยชน์หนึ่ง ผารมจุใจ มีปลากทรายยาวโยชน์หนึ่ง กิรมจุใจ มีปลาเป้ายาวโยชน์หนึ่ง ตัวปลานั้นกลม พิมภการ หอมพิพการังใหญ่ได้ ๕๐๐ วา โคมณฑล หอยดาวใหญ่ ๕๐๐ (วา) อคคิงก์ มีกึ่งยาว ๕๐๐ วา สัตว์ทั้งนี้มีได้ตีน สุมรุทั้ง ๗ ชั้นนั้นแล

เหตุหนึ่งที่ทำให้วิเคราะห์ว่าไตรภูมิสำนวนนี้เป็นไตรภูมิฉบับชาวบ้านก็เพราะไม่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิและรัตนะทั้ง ๗ อันได้แก่ จักรรัตนะ หัตถิรัตนะ อัศวรัตนะ มณีรัตนะ อิตถีรัตนะ คหปติรัตนะ และปริณายกรัตนะ ซึ่งมีกล่าวไว้ละเอียดในไตรภูมิภค

ความสรุป

เมื่อเทียบไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส กับไตรภูมิภค หรือไตรภูมิสำนวนอื่น ๆ จะเห็นได้ว่าไม่มีความโดดเด่นเป็นพิเศษ ไม่ว่าจะในด้านเนื้อความ วรรณศิลป์ หรือความเข้มข้นในฐานะคัมภีร์ทางศาสนาที่มุ่งสั่งสอนพุทธบริษัทให้หลุดพ้นจากสงสารวัฏ และมีความเข้าใจในทุกชั้น อนิจจัง อนัตตา อันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เนื้อหาหลักของไตรภูมิสำนวนนี้เป็นเรื่องการสร้างโลกสร้างมนุษย์ซึ่งมีหลายตำนาน ยุคพระศรีอาริย์ และความน่าสยดสยองของนรกขุมต่าง ๆ อันเป็นพื้นฐานที่ทำให้ผู้อ่านผู้ฟังกลัวบาปและมุ่งหวังพ้นทุกข์ในโลกนี้เพื่อไปเกิดในโลกพระศรีอาริย์ ต้นฉบับที่คัดลอกแม้ลายมือสวยงามแต่เนื้อหาขาดตกบกพร่อง เช่น ไม่ได้กล่าวถึงชื่อทวีปอมรโคยานและมหาตปนรก ตัวเลขคลาดเคลื่อน เป็นต้น และเนื้อหาบางตอนสับสนปนเปกัน เช่น การกล่าวถึงเรื่องรามเกียรติ์ ดังที่ได้วิเคราะห์แล้ว แต่ภาวะเช่นนี้ก็ป็นสิ่งปกติของวัฒนธรรมมุขปาฐะ

อย่างไรก็ตาม ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส ได้ทำให้เราเห็นการสืบทอดความคิดความเชื่อเรื่องคติไตรภูมิในสังคมไทย ที่ทำให้เกิดไตรภูมิสำนวนต่าง ๆ มากมาย แม้ว่าต้นฉบับแต่ละสำนวนจะแตกต่างกันบ้างในละเอียด แต่ทุกฉบับคงรักษาศรัทธาความเชื่อเรื่องการละบาปและสร้างบุญ เพื่อประสพกับสิ่งดีงามในชีวิตทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ซึ่งก็นับว่าเพียงพอสำหรับการดำรงชีวิตของปุถุชนธรรมดา

บรรณานุกรม

นิยะดา เหล่าสุนทร. ๒๕๓๘. ไตรภูมิพระร่วง : การศึกษาที่มา. กรุงเทพฯ : แม่
คำผง.

พญาลีไทย. ๒๕๕๑. ไตรภูมิภค หรือ ไตรภูมิพระร่วง. พิมพ์ครั้งที่ ๔ ฉบับตรวจ
สอบชำระใหม่. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของ สกสค.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ๒๕๑๓. ลิลิตนารายณ์สิบปาง. กรุงเทพฯ
: ศิลปาบรรณาคาร.

ศิลปากร, กรม. ๒๕๕๔. ไตรภูมิ เอกสารจากหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส. กรุงเทพฯ
: บริษัท เอติสัน เพรส โปรดักส์ จำกัด.

ศิลปากร, กรม. ๒๕๔๖. ประชุมคำพากย์รามเกียรติ์ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : บริษัท
เอติสัน เพรส โปรดักส์ จำกัด.

